Ah 380
423
B
57

Heidelbergsche Catechismus

OF

ONDERWIJZING IN DE CHRISTELIJKE LEER

DIE

in onze Hervormde (Gereformeerde) Kerk geleerd moet worden.

OPNIEUW HAAR AANGEBODEN

DOOR

M. VAN GRIEKEN,

BEDIENAAR DES GODDELIJKEN WOORDS TE ROTTERDAM.

KEMINK & ZOON N.V. — OVER DEN DOM — UTRECHT

f 0.25.

423B57 Florde

De Heidelbergsche Catechismus

OF

ONDERWIJZING IN DE CHRISTELIJKE LEER

DIE

in onze Hervormde (Gereformeerde) Kerk
geleerd moet worden.

OPNIEUW HAAR AANGEBODEN

DOOR

M. VAN GRIEKEN,

Bedienaar des Goddelijken Woords te Delft.

TWEEDE DRUK.

BIBLIOTHEEK THU-KAMPEN
0104 8544

KEMINK & ZOON,
OVER DEN DOM TE UTRECHT.
1916.

BIBLIOTHEEK
THEOL. UNIVERSITEIT
OUDESTRAAT 6, KAMPEN
021773

Waar op onze Scholen en op de Catechisatie de *Heidelbergsche Catechismus* zoo veelvuldig gebruikt wordt zal ook voor deze uitgave nog wel een plaatsje gevonden worden, hopen we.

De tekst is zoo nauwkeurig mogelijk nagezien en vergeleken met het oorspronkelijke. En de teksten zijn zóo gekozen, dat er niet te *veel* uitgeschreven zijn (opdat ze ook geleerd kunnen worden!) tegelijk een duidelijk overzicht gevend van 't geen de Schrift over de te behandelen dingen zegt.

Wij hopen hartelijk, dat het opkomend geslacht in het midden van de Ned. Hervormde (Gereformeerde) Kerk veel lust mag ontvangen om in de oude, beproefde paden te wandelen, waartoe School en Catechisatie, onder de gunste Gods, veel kunnen meewerken, wanneer men daar den *Catechismus* in eere houdt.

M. VAN GRIEKEN.

De Heidelbergsche Catechismus. [1]

met de voornaamste Schriftuurplaatsen, op iedere vraag en antwoord toegepast.

ZONDAG 1.

1ste Vraag. Welke is uw eenige troost, beide in het leven en sterven?

Antwoord. Dat ik met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven, niet mijn, maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben, Die met Zijn dierbaar bloed voor al mijne zonden volkomen betaald, en mij uit alle geweld [2]) des duivels verlost heeft, en alzóó bewaart, dat, zonder den wil mijns hemelschen Vaders, geen haar van mijn hoofd vallen kan, ja ook, dat mij alle ding tot mijne zaligheid dienen moet. Waarom Hij mij ook door Zijnen Heiligen Geest van het eeuwige leven verzekert, en Hem voortaan te leven van harte gewillig en bereid maakt.

[Rom. 14:8; 1 Cor. 6:19; 1 Cor. 3:23; Tit. 2:14; 1 Petr. 1:18, 19; 1 Joh. 1:7 en 1 Joh. 2:2; 1 Joh. 3:8; Hebr. 2:14; Joh. 8:34—36; Joh. 6:39; Joh. 10:28; 2 Thess. 3:3; 1 Petr. 1:5; Matth. 10:30; Luc. 21:18; Rom. 8:28; 2 Cor. 1:22 en 2 Cor. 5:5; Ef. 1:14; Rom. 8:16; Rom. 8:14; 1 Joh. 3:3].

Rom. 14:8. „Want hetzij dat wij leven, wij leven den Heere; hetzij dat wij sterven, wij sterven den Heere. Hetzij dan dat wij leven, hetzij dat wij sterven, wij zijn des Heeren".

1 Petr. 1:18 en 19. „Wetende, dat gij niet door vergankelijke dingen, zilver of goud, verlost zijt uit uwe ijdele wandeling, die u van de vaderen overgeleverd is; maar door het dierbaar bloed van Christus, als van een onbestraffelijk en onbevlekt Lam". —

Matth. 10:30. „En ook uwe haren des hoofds zijn alle geteld". —

Rom. 8:16. „Dezelve Geest getuigt met onzen geest, dat wij kinderen Gods zijn".

---

1) De Drie Formulieren van Eenigheid der Ned. Hervormde (Gereformeerde) Kerk zijn: De Nederlandsche geloofsbelijdenis (1561 Guido de Brés); de Heidelbergsche Catechismus (1563 Caspar Olevianus en Zacharias Ursinus; vertaald door Petrus Datheen) en de Vijf Leerregels van Dordt tegen de Remonstranten (1619 Dordtsche Synode).

2) geweld beteekent hier: oppermacht, heerschappij.

2de Vraag. Hoeveel stukken zijn u noodig te weten, opdat gij in dezen troost zalig leven en sterven moogt?

Antw. Drie stukken: ten eerste, hoe groot mijne zonden en ellende zijn; ten andere, hoe ik van al mijne zonden en ellende verlost worde; ten derde, hoe ik Gode voor zulk eene verlossing zal dankbaar zijn.

[Matth. 11:28, 29, 30; Ef. 5:8; Joh. 9:41; Matth. 9:12; Rom. 3:10—12; 1 Joh. 1:9, 10; Joh. 17:3; Hand. 4:12; Hand. 10:43; Ef. 5:10; Ps. 50:14; Matth. 5:16; 1 Petr. 2:12; Rom. 6:13; 2 Tim. 2:15].

Jer. 3:13. „Alleen, ken uwe ongerechtigheid, dat gij tegen den Heere uwen God hebt overtreden.

Luc. 18:13. „O, God! wees mij zondaar genadig".

Jes. 61:3. „Om den treurigen Zions te beschikken, dat hun gegeven worde sieraad voor asch, vreugde-olie voor treurigheid, het gewaad des lofs voor een benauwden geest"

Matth. 11:28 „Komt herwaarts tot Mij, allen, die vermoeid en beladen zijt, en Ik zal u ruste geven". (Jer. 31:25; Luc. 2:25b).

Col. 3:17. „En al wat gij doet, met woorden of met werken, doet het alles in den Name des Heeren Jezus, dankende God en den Vader door Hem". (Luc. 17:17).

HET EERSTE DEEL. [1])

VAN DES MENSCHEN ELLENDE.

ZONDAG 2.

3de Vraag. Waaruit kent gij uwe ellende?

Antw. Uit de Wet Gods.

[Rom. 3:20].

Rom. 3:20. „Daarom zal uit de werken der wet geen vleesch gerechtvaardigd worden voor Hem; want door de wet is de kennis der zonde. (Rom. 7:7; Dan. 9:5).

4de Vraag. Wat eischt de Wet Gods van ons?

Antw. Dat leert ons Christus in eene hoofdsom, Matth. 22:37—40; Luc. 10:27. „*Gij zult liefhebben den Heere, uwen God, met geheel uw hart, en met geheel uwe ziel, en met geheel uw verstand en met geheel uwe kracht. Dit is het eerste en het*

1) over het stuk der *ellende* Zondag 2—4; over het stuk der *verlossing* Zondag 5—31; over het stuk der *dankbaarheid* Zondag 32—52.

groote gebod. En het tweede, aan dit gelijk, is: „Gij zult uwen naaste liefhebben als uzelven". Aan deze twee geboden hangt de gansche Wet en de Profeten".

[Deut. 6:5; Liv. 19:18; Marc. 13:30; Luc. 10:27].

Hand. 5:29b. „Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan den menschen".

Rom. 13:10. „Zoo is dan de liefde de vervulling der wet".

5de Vraag. Kunt gij dit alles volkomenlijk houden?

Antw. Neen ik; want ik ben van nature geneigd God en mijnen naaste te haten.

[Rom. 3:10, 20, 23; 1 Joh. 1:8, 10; Rom. 8:7; Ef. 2:3; Tit. 3:3; Gen. 6:5; Gen. 8:21; Jer. 17:9; Rom. 7:18 en 23].

Gen. 6:5. „En de HEERE zag, dat de boosheid des menschen menigvuldig was op de aarde, en al het gedichtsel der gedachten zijns harten ten allen dage alleenlijk boos was".

Rom. 3:10. „Daar is niemand rechtvaardig, ook niet één". (vers 10—19).

Rom. 8:7. „Daarom dat het bedenken des vleesches vijandschap is tegen God: want het onderwerpt zich der wet Gods niet, want het kan ook niet". —

Tit. 3:3. „Hatelijk zijnde en elkander hatende". — (Dan. 9:5). (Jeremia 9:3—6; Hosea 4:1—3).

ZONDAG 3.

6de Vraag. Heeft dan God den mensch alzoo boos en verkeerd *geschapen?*

Antw. Neen Hij; maar God heeft den mensch goed en naar Zijn beeld geschapen, dat is, in ware gerechtigheid en heiligheid; opdat hij God, zijnen Schepper, recht kennen, Hem van harte liefhebben en met Hem in de eeuwige zaligheid leven zou, om Hem te loven en te prijzen.

[Gen. 1:31; Gen. 1:26, 27; Ef. 4:24; Col. 3:10; 2 Cor. 3:18].

Gen. 1:27. „En God schiep den mensch naar zijn beeld, naar het beeld Gods schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij ze". (Gen. 9:6; Jac. 3:9).

Pred. 7:29. „Dit heb ik gevonden, dat God den mensch recht gemaakt heeft, maar zij hebben vele vonden gezocht".

Dan. 9:7. „Bij U, o Heere! is de gerechtigheid, maar bij ons de beschaamdheid der aangezichten".

7de Vraag. Vanwaar komt dan zulk een verdorven aard des menschen?

Antw. Uit den val en de ongehoorzaamheid onzer eerste voorouders, Adam en Eva, in het Paradijs, waar onze natuur alzóó is verdorven geworden, dat wij allen in zonden ontvangen en geboren worden.

[Gen. 3; Rom. 5:12, 18, 19; Ps. 51:7; Gen. 5:3].

Rom. 5:12. „Daarom, gelijk door éénen mensch de zonde in de wereld ingekomen is, en door de zonde de dood, en alzóó de dood tot alle menschen doorgegaan is, in welken (omdat) allen gezondigd hebben".

Ps. 51:7. „Zie, ik ben in ongerechtigheid geboren, en in zonde heeft mij mijne moeder ontvangen".

8ste Vraag. Maar zijn wij alzóó verdorven, dat wij ganschelijk onbekwaam zijn tot eenig goed, en geneigd tot alle kwaad?

Antw. Ja wij; tenzij wij door den Geest Gods wedergeboren worden. (Gen. 3; Joh. 3).

[Gen. 8:21; Gen. 6:5; Job 14:4 en Job 15:14, 16 en 35; Joh. 3:6; Jes. 53:6; Joh. 3:3, 5; 1 Cor. 12:3; 2 Cor. 3:5].

Rom. 7:18. „Ik weet dat in mij, dat is in mijn vleesch, geen goed woont; want het willen is wel bij mij, maar het goede te doen, dat vind ik niet".

Job 14:4. „Wie zal eenen reine geven uit den onreine? Niet één".

Joh. 3:3. „Jezus antwoordde en zeide tot Nicodemus: Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, tenzij dat iemand wederom geboren worde, hij kan het Koninkrijk Gods niet zien". (Gen. 3).

ZONDAG 4.

9de Vraag. Doet dan God den mensch geen onrecht, dat Hij in Zijne Wet van hem eischt, wat hij niet doen kan?

Antw. Neen Hij; want God heeft den mensch alzóó geschapen, dat hij dat kon doen; maar de mensch heeft zichzelven en al zijne nakomelingen, door het ingeven des duivels en door moedwillige ongehoorzaamheid, van deze gaven beroofd.

[Ef. 4:24; Gen. 3:13; 1 Tim. 2:13 en 14; Gen. 3:6; Rom. 5:12].

Gen. 1:27. „En God schiep den mensch naar zijn beeld, naar het beeld van God schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij ze".

Gen. 1:31. „En God zag al wat Hij gemaakt had en ziet het was zeer goed".

Job 34:10. „Verre zij God van goddeloosheid en de Almachtige van onrecht". (Pred. 7:29; Dan. 9:7). (Matth. 25:24—26).

10de Vraag. Wil God zulk eene ongehoorzaamheid en afval ongestraft laten?

Antw. Neen Hij, geenszins; maar Hij vertoornt Zich schrikkelijk, beide over de aangeborene en werkelijke zonden, en wil die, door een rechtvaardig oordeel, tijdelijk en eeuwig straffen; gelijk Hij gesproken heeft: „*Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek der Wet, om dat te doen*". (Gal. 3 : 10).

[Gen. 2 : 17; Rom. 5 : 12; Ps. 50 : 21 en Ps. 5 : 6; Nah. 1 : 2; Ex. 20 : 5 en Ex. 34 : 7; Rom. 1 : 18; Ef. 5 : 6; Deut. 27 : 26; Gal. 3 : 10; Ps. 11 : 6 en 7].

Gen. 2 : 17b. „Want ten dage als gij daarvan eet zult gij den dood sterven".

Rom. 6 : 13. „De bezoldiging der zonde is de dood".

Rom. 1 : 18. De toorn Gods wordt geopenbaard van den hemel over alle goddeloosheid en ongerechtigheid der menschen".

Rom. 1 : 32. „Het recht Gods, namelijk dat degenen die zulke dingen doen, des doods waardig zijn".

11de Vraag. Is dan God ook niet barmhartig?

Antw. God is wel barmhartig, maar Hij is ook rechtvaardig; daarom zoo eischt Zijne gerechtigheid, dat de zonde, welke tegen de allerhoogste Majesteit Gods gedaan is, ook met de hoogste, dat is met de eeuwige straf aan lichaam en ziel gestraft worde.

[Ex. 34 : 6 en 7; Ex. 20 : 6; Ps. 7 : 10, 12, 13; Ex. 20 : 5; Ex. 23 : 7; Ex. 34 : 7; Ps. 5 : 5, 6; Nah. 1 : 2, 3; Ez. 18 : 20; Ex. 33 : 11].

Ps. 103 : 8. „Barmhartig en genadig is de Heere, langmoedig en groot van goedertierenheid".

Ps. 116 : 5. „De Heere is genadig en rechtvaardig en onze God is ontfermende".

Ex 34 : 7. „Die den schuldige geenszins onschuldig houdt".

Nah. 1 : 2. „Een ijverig God en een wreker is de HEERE, een wreker is de HEERE en zéér grimmig; een wreker is de HEERE aan zijne wederpartijders en Hij behoudt den toorn Zijnen vijanden". — (Rom. 1 : 18, 32).

Ps. 5 : 5 en 6. „Gij zijt geen God, die lust hebt aan goddeloosheid; de booze zal bij U niet verkeeren; de onzinnigen zullen voor Uwe oogen niet bestaan; Gij haat alle werkers der ongerechtigheid".

Jes. 1 : 24. Ik zal Mij troosten van Mijne wederpartijders; Ik zal Mij wreken van Mijne vijanden.

HET TWEEDE DEEL.

VAN DES MENSCHEN VERLOSSING.

ZONDAG 5.

12de Vraag. Aangezien wij dan, naar het rechtvaardig oordeel Gods, tijdelijke en eeuwige straf verdiend hebben, is er eenig middel, waardoor wij deze straf ontgaan mochten en wederom tot genade komen?

Antw. God wil, dat aan Zijne gerechtigheid genoeg geschiede; daarom moeten wij aan haar, óf door onszelven, of door een ander, volkomenlijk betalen.

[Gen. 2:17; Ex. 23:7; Ezech. 28:4; Matth. 5:26; 2 Thess. 1:6; Luc. 16:2; Rom. 8:3 en 4].

Rom. 1:32. „Het recht Gods ... (is) ... dat degenen, die zulke dingen doen des doods waardig zijn".

Jes. 5:16. Doch de Heere der heirscharen zal verhoogd worden door het recht en God, die Heilige, zal geheiligd worden door gerechtigheid.

Rom. 8:3. „Hetgeen der wet onmogelijk was, dewijl zij door het vleesch krachteloos was, heeft God, Zijnen Zoon zendende in de gelijkheid des zondigen vleesches, en dat voor de zonde, de zonde veroordeeld in het vleesch".

Rom. 3:25. Welken God voorgesteld heeft tot eene verzoening, door het geloof in zijn bloed, tot eene betooning van zijne rechtvaardigheid.

13de Vraag. Maar kunnen wij door onszelven betalen?

Antw. In geenerlei wijze, maar wij maken ook de schuld nog dagelijks meerder.

[Job 9:2; Job 15:15, 16; Job 4:18, 19; Ps. 130:3; Matth. 6:12; Matth. 18:25; Matth. 16:26].

Rom. 8:7. „Het bedenken des vleesches is vijandschap tegen God; want het onderwerpt zich der wet Gods niet, want het kan ook niet".

Ps. 130:3, 4. „Zoo Gij, Heere! de ongerechtigheden gadeslaat, Heere! wie zal bestaan? Maar bij U is vergeving, opdat Gij gevreesd wordt". —

Matth. 16:26. „Wat zal een mensch geven tot lossing van zijne ziel?"

14de Vraag. Kan ook ergens een bloot schepsel gevonden worden, dat voor ons betale?

Antw. Neen; want ten eerste wil God aan geen ander schepsel de schuld straffen, welke de mensch gemaakt heeft; ten andere kan ook geen bloot schepsel den last van den eeuwigen

toorn Gods tegen de zonde dragen, en andere schepselen daarvan verlossen.

[Ezech. 18 : 4; Gen. 3 : 17; Nah. 1 : 6; Ps. 130 : 3; Ps. 49 : 8].
Ezechiël 18 : 20. „De ziel, die zondigt, die zal sterven".
Ps. 49 : 8. „Niemand van hen zal (zijnen) broeder immermeer kunnen verlossen, hij zal Gode zijn rantsoen niet kunnen geven".
Ps. 90 : 11. „Wie kent de sterkte Uws toorns, en Uwe verbolgenheid, naar dat Gij te vreezen zijt"? —

15de Vraag. Wat moeten wij dan voor eenen Middelaar en Verlosser zoeken?

Antw. Zulk eenen, die een *waarachtig en rechtvaardig mensch* is, en nochtans sterker dan alle schepselen, dat is, die tegelijk *waarachtig God* is.

[1 Cor. 15 : 21; Hebr. 7 : 26; Jes. 7 : 14 en Jes. 9 : 5; Jer. 23 : 6; Luc. 11 : 22].

1 Tim. 3 : 16. „God is geopenbaard in het vleesch".
Joh. 1 : 14. „Het woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond". (getabernakeld).
Rom. 3 : 21. Nu is de rechtvaardigheid Gods geopenbaard geworden zonder de Wet, hebbende getuigenis van de Wet en de Profeten.

ZONDAG 6.

16de Vraag. Waarom moet Hij een waarachtig en rechtvaardig *mensch* zijn?

Antw. Omdat de rechtvaardigheid Gods vorderde, dat de *menschelijke* natuur, die gezondigd had, voor de zonde betaalde, en dat een mensch, zelf zondaar zijnde, niet kon voor anderen betalen.

[Ezech. 18 : 4, 20; Rom. 5 : 18; 1 Cor. 15 : 21; Hebr. 2 : 14, 15, 16; Hebr. 7 : 26, 27; Ps. 49 : 8; 1 Petr. 3 : 18].

Hebr. 2 : 14, 17. „Overmits dan de kinderen des vleesches en bloeds deelachtig zijn, zoo is Hij ook desgelijks derzelver deelachtig geworden, — waarom Hij in alles den broederen moest gelijk worden". —
2 Cor. 5 : 21. „Want Dien, Die geen zonden gekend heeft, heeft Hij zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem". —
Hebr. 7 : 26. „Want zoodanig een Hoogepriester betaamde ons, heilig, onnoozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren, en hooger dan de hemelen geworden."

17de Vraag. Waarom moet Hij tegelijk waarachtig *God* zijn?
Antw. Opdat Hij, uit kracht Zijner Godheid, den last des toorns Gods aan Zijne menschheid zoude kunnen dragen, en ons de gerechtigheid en het leven verwerven en wedergeven.

[Jes. 9:5; Jes. 63:3; Deut. 4;24; Nah. 1:6; Ps. 130:3; Jes. 53:4, 5, 11].

Ps. 90:11. „Wie kent de sterkte Uws toorns en Uwe verbolgenheid, naardat Gij te vreezen zijt".
Nahum 1:6. „Wie zal voor Zijne gramschap staan? en wie zal voor de heiligheid Zijns toorns bestaan? Zijne grimmigheid is uitgestort als vuur, en de rotssteenen worden van Hem vermorzeld".
Jes. 53:11. „Om den arbeid Zijner ziel, zal Hij het zien en verzadigd worden; door Zijne kennis zal Mijne Knecht, de Rechtvaardige, velen rechtvaardig maken; want Hij zal hunne ongerechtigheden dragen".
2 Cor. 5:21b. „Opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem".

18de Vraag. Maar wie is die Middelaar, die tegelijk waarachtig God en waarachtig, rechtvaardig mensch is?
Antw. Onze Heere Jezus Christus, Die ons van God tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking, en tot eene volkomene verlossing geschonken is. (1 Cor. 1:30).

[1 Joh. 5:20; Rom. 9:5; Rom. 8:3; Gal. 4:4; Jes. 9:6; Jer. 23:6; Maleachi 3:1; Luc. 1:42; Luc. 2:6, 7; Rom. 1:3; Rom. 9:5; Filip 2:7; Hebr. 2:14, 16, 17; Hebr. 4:15; Jes. 53:9, 11; Jer. 23:5; Luc. 1:35; Joh. 8:46; Hebr. 4:15; Hebr. 7:26; 1 Petr. 1:19; 1 Petr. 2:22; 1 Petr. 3:18; 1 Tim. 2:5; Matth. 1:23; 1 Tim. 3:16; Luc. 2:11; Hebr. 2:9; 1 Cor. 1:30].

Joh. 1:17. „Want de wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden".
Joh. 14:6. „Ik ben de weg, de waarheid en het leven. Niemand komt tot den Vader dan door Mij".
Hand. 4:12. „De zaligheid is in geenen anderen: want er is ook onder den hemel geen andere naam, die onder de menschen gegeven is, door welken wij moeten zalig worden".

19de Vraag. Waaruit weet gij dat?
Antw. Uit het heilig Evangelie, hetwelk God zelf eerst in het Paradijs heeft geopenbaard, en daarna door de heilige Patriarchen en Profeten laten verkondigen, en door de offeranden en

andere ceremonien der wet laten vóórbeelden, en ten laatste door Zijnen eeniggeboren Zoon vervuld. [1])

[Gen. 3:15; Gen. 22:18; Gen. 12:3; Gen. 39:10; Jes. 53; Jes. 42:1—4; Jes. 43:25; Jes. 49:5, 6, 22 en 23; Jer. 23:5, 6; Jer. 31:32, 33; Jer. 32:39—41; Micha 7:18—20; Hand. 10:43; Hand. 3:22—24; Rom. 1:2; Hebr. 1:1; Hebr. 10:1, 8; Col. 2:7; Joh. 5:46; Rom. 10:4; Gal. 4:4; Gal. 3:24; Col. 2:17].

Hebr. 1:1. „God voortijds veelmaal, en op velerlei wijze, tot de vaderen gesproken hebbende door de Profeten, heeft in deze laatste dagen tot ons gesproken door den Zoon". —

2 Tim. 3:16. „Al de Schrift is van God ingegeven en is nuttig tot leering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing, die in de rechtvaardigheid is".

Joh. 5:39. Onderzoekt de Schriften, want gij meent in dezelve het eeuwige leven te hebben; en die zijn het, die van mij getuigen".

ZONDAG 7.

20ste Vraag. Worden dan alle menschen wederom door Christus zalig, gelijk zij door Adam zijn verdoemd geworden?

Antw. Neen zij; maar alleen degenen, die Hem door een oprecht (waar) geloof worden ingelijfd en al Zijne weldaden aannemen.

[Matth. 7:14; Matth. 22:14; Marc. 16:16; Joh. 1:12; Joh. 3:16, 18, 36; Jes. 53:11; Ps. 2:11; Rom. 11:20; Rom. 3:22; Hebr. 4:3; Hebr. 5:9; Hebr. 10:39; Hebr. 11:6].

Matth. 22:14. „Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren".

Hand. 13:48b. „En er geloofden zóóvelen, als er geordineerd waren tot het eeuwige leven".

Joh. 1:12 en 13. „Maar zoovelen Hem aangenomen hebben, dien heeft Hij macht gegeven kinderen Gods te worden, *namelijk* die in Zijnen naam gelooven, welke niet uit den bloede, noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil des mans, maar uit God geboren zijn".

Joh. 3:36. „Die in den Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven, maar die den Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem".

---

1) 1 rechtstreeks verkondigd door God zelf; 2 middellijk verkondigd door patriarchen (aartsvaders en profeten; 3 afgebeeld door offeranden en andere plechtigheden (ceremoniën); 4 vervuld in Christus.

21ste Vraag. Wat is een oprecht (waar) geloof? [1])

Antw. Een oprecht (waar) geloof is niet alleen een stellig [2]) weten of kennis, waardoor ik alles voor waarachtig houd, wat ons God in Zijn Woord geopenbaard heeft; maar ook een vast vertrouwen, hetwelk de Heilige Geest door het Evangelie in mijn hart werkt, dat niet alleen aan anderen, maar ook aan mij vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken is, uit louter genade, alleen om de wille der verdienste van Christus.

[Jac. 2:19; Hebr. 11:1, 7; Rom. 4:18—21; Rom. 10:10; Ef. 3:12; Hebr. 4:16; Jac 1:6; Gal. 5:22; Matth. 16:17; 2 Cor. 4:13; Joh. 6:29; Ef. 2:8; Filipp. 1:19; Hand. 16:14; Rom. 1:16; Rom. 10:17; 1 Cor. 1:21; Hand. 10:44; Hand. 16:14; Rom. 1:17; Gal. 3:11; Hebr. 10:10, 38; Gal. 2:16; Ef. 2:8; Rom. 3:24; Rom. 5:19; Luc. 1:77, 78].

Hebr. 11:1. „Het geloof is een vaste grond der dingen, die men hoopt, en een bewijs der zaken, die men niet ziet".

Rom. 5:1. „Wij dan, gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede bij God, door onzen Heere Jezus Christus".

2 Tim. 1:12b. „Want ik weet, Wien ik geloofd heb en ik ben verzekerd, dat Hij machtig is mijn pand, bij Hem weggelegd, te bewaren tot dien dag."

22ste Vraag. Wat is dan een Christen noodig te gelooven?

Antw. Al wat ons in het Evangelie beloofd wordt, hetwelk ons de Artikelen van ons algemeen en ongetwijfeld Christelijk geloof in eene hoofdsom leeren.

[Joh. 20:31; Matth. 28:19; Marc. 1:15].

Joh. 20:31. „Deze zijn geschreven, opdat gij gelooft, dat Jezus is de Christus, de Zone Gods; en opdat gij, geloovende, het leven hebt in Zijnen Naam".

Marc. 1:15. „Gelooft het Evangelie".

---

1) Historisch geloof; tijd geloof; wonder geloof; waar, zaligmakend geloof.

2) Lat.: Certa notitia, certa fiducia. 't Beteekent: een vast, stellig, duidelijk, beslist weten. — Duitsch: gewisse Erkentniss; herzliches Vertrauen.

23ste Vraag. Hoe luiden die Artikelen?

Antw. 1. Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.

2. En in Jezus Christus, Zijnen eeniggeboren Zoon, onzen Heere;

3. Die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria;

4. Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle,

5. Ten derden dage weder opgestaan van de dooden,

6. Opgevaren ten hemel, zittende ter rechterhand Gods, des almachtigen Vaders;

7. Vanwaar Hij komen zal, om te oordeelen de levenden en de dooden.

8. Ik geloof in den Heiligen Geest.

9. Ik geloof ééne heilige, algemeene, Christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen,

10. Vergeving der zonden,

11. Wederopstanding des vleesches,

12. En een eeuwig leven.

ZONDAG 8.

24ste Vraag. Hoe worden deze Artikelen verdeeld?

Antw. In drie deelen. Het eerste is van God den Vader en onze schepping; het tweede van God den Zoon en onze verlossing; het derde van God den Heiligen Geest en onze heiligmaking.

Rom. 11:36. „Want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid, Amen."

25ste Vraag. Aangezien er maar één eenig Goddelijk Wezen is, waarom noemt gij den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest?

Antw. Omdat God Zich alzóó in Zijn Woord geopenbaard heeft, dat deze *drie* onderscheidene Personen de *eenige*, waarachtige en eeuwige God zijn.

[Deut. 6:4; Ef. 4:6; Jes. 44:6; Jes. 45:5; 1 Cor. 8:4, 6; Jes. 61:1; Luc. 4:18; Gen. 1:2, 3; Num. 6:24—26; Dan. 9:9; Zach. 1:3; Jes. 6:3; Haggaï 2:5, 6; Ps. 33:6; Jes. 48:16; Matth. 3:16, 17; Matth. 28:19; 1 Joh. 5:7; Jes. 6:1, 3; Joh. 14:26; Joh. 15:26; 2 Cor. 13:13; Gal. 4:6; Ef. 2:18; Tit. 3:5, 6].

Deut. 6 : 4. „Hoor, Israël! de Heere onze God is een éénig Heer".
1 Cor. 8 : 4. „Wij weten, dat een afgod niets is in de wereld, en dat er geen ander God is dan Één.
1 Tim. 2 : 5. „Er is één God, er is ook één Middelaar Gods en der menschen, de mensch Christus Jezus".
1 Joh. 5 : 7. „Drie zijn er, die getuigen in den hemel, de Vader, het Woord en de Heilige Geest, en deze drie zijn één".
Num. 6 : 24, 25. „De Heere zeegne u en behoede u. De Heere doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig. De Heere verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede".
2 Cor. 13 : 13. De genade van den Heere Jezus Christus en de liefde van God en de gemeenschap des H. Geestes, zij met u allen, amen.
Matth. 29 : 19. „Gaat dan henen, onderwijst al de volken, dezelve doopende in den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes".
Haggaï 2 : 5, 6. „Wees sterk en werk, want *Ik* ben met u, spreekt *de Heere der heirscharen*, met *het Woord*, in hetwelk Ik met ulieden een Verbond gemaakt heb, als gij uit Egypte uittrokt en mijnen *Geest*, staande in het midden van u; vreest niet".

VAN GOD DEN VADER EN ONZE SCHEPPING.

ZONDAG 9.

26ste Vraag. Wat gelooft gij met deze woorden: „Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde?"

Antw. Dat de eeuwige Vader onzes Heeren Jezus Christus, Die hemel en aarde, met al wat er in is, uit niet geschapen heeft, Die ook dezelve nog door Zijnen eeuwigen raad en voorzienigheid onderhoudt en regeert, om Zijns Zoons Christus' wille, mijn God en mijn Vader is; op Wien ik alzóó vertrouw, dat ik niet twijfel, of Hij zal mij met alle nooddruft des lichaams en der ziel verzorgen, en ook al het kwaad, dat Hij mij in dit jammerdal toeschikt, mij ten beste keeren; dewijl Hij zulks doen *kan* als een almachtig God, en ook doen *wil* als een getrouw Vader. [1])

[Gen. 1 en 2; Ezech. 20 : 11; Job 33 : 4; Job 38 en Job 39; Hand. 4 : 24 en Hand. 14 : 15; Ps. 33 : 6; Jes. 45 : 7; Hebr. 1 : 3; Ps. 104 : 27—

---

1) Vader in drieërlei zin: als Schepper; als Vader van Christus; 3 als Vader van de geloovigen.

30; Ps. 115:3; Matth. 10:29; Ef. 1:11; Joh. 1:12; Rom. 8:15; Gal. 4:5, 6, 7; Ef. 1:5; Ps. 55:23; Matth. 6:25, 26; Luc. 12:22; Rom. 8:28; Jes. 46:4; Rom. 10:12; Matth. 6:32, 33; Matth. 7:9—11].

Ps. 104:24. „Hoe groot zijn uwe werken, o Heere! Gij hebt ze allen met wijsheid gemaakt; het aardrijk is vol van uwe goederen".

Hebr. 11 3. „Door het geloof verstaan wij, dat de wereld door het Woord Gods is toebereid, alzoo, dat de dingen, die men ziet, niet geworden zijn uit dingen, die gezien worden".

Rom. 4:17. „Hij roept de dingen, die niet zijn, alsof zij waren".

Neh. 9:6. „Gij zijt die Heere alleen; Gij hebt gemaakt den hemel, den hemel der hemelen, en al hun heir; de aarde en al wat er op is".

Hand 4:24. „Heere! Gij zijt de God, die gemaakt hebt den hemel en de aarde en de zee en alle dingen, die in dezelve zijn".

Matth. 6:26. „Aanziet de vogelen des hemels, dat zij niet zaaien, noch maaien, noch verzamelen in de schuren en uw hemelsche Vader voedt nochtans dezelve: gaat gij dezelve niet zéér veel te boven"?

ZONDAG 10.

27ste Vraag. Wat verstaat gij door de voorzienigheid Gods?

Antw. De almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met Zijne hand nog onderhoudt en alzóó regeert, dat loof en gras, regen en droogte, vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijs en drank, gezondheid en krankheid, rijkdom en armoede, en alle dingen niet bij geval, maar van Zijne Vaderlijke hand ons toekomen.

[Hand. 17:25, 27, 28; Jer. 23:23, 24; Jes. 29:15, 16; Ezech. 8:12; Hebr. 1:3; Jer. 5:24; Hand. 14:17; Joh. 9:3; Spr. 22:2, Matth. 10:29; Spr. 16:33].

Hand. 17:28a. „Want in Hem leven wij en bewegen ons en zijn wij".

1 Sam. 2:7. „De Heere maakt arm en maakt rijk; Hij vernedert, ook verhoogt Hij".

Klaagl. 3:22, 23. „Het zijn de goedertierenheden des Heeren, dat wij niet vernield zijn, dat Zijne barmhartigheden geen einde hebben, zij zijn allen morgen nieuw. Uwe trouw is groot".

28ste Vraag. Waartoe dient ons, dat wij weten, dat God alles geschapen heeft en nog door Zijne voorzienigheid onderhoudt?

Antw. Dat wij in allen tegenspoed geduldig, in voorspoed dankbaar zijn mogen, en in alles, dat ons nog toekomen kan,

een goed toeverzicht [1]) hebben op onzen getrouwen God en Vader, dat ons geen schepsel van Zijne liefde scheiden zal; aangezien alle schepselen alzóó in Zijne hand zijn, dat zij tegen Zijnen wil zich noch roeren, noch bewegen kunnen.

[Rom. 5:3; Jac. 1:3; Ps. 39:10; Job 1:21, 22; 1 Thess. 5:18; Deut. 8:10; Ps. 55:23; Rom. 5:4; Rom. 8:38, 39; Job 1:12; Job 2:6; Spr. 21:1; Hand. 17:25].

Job 1:21. „De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, de Naam des Heeren zij geloofd".

Deut. 8:10, 11. „Als gij dan zult gegeten hebben en verzadigd zijn, zult gij den Heere, uwen God, loven over dat goede land, dat Hij u zal hebben gegeven; wacht u, dat gij den Heere uwen God niet vergeet"!

Rom. 8:28. „En wij weten, dat dengenen, die God liefhebben, alle dingen mede werken ten goede, namelijk dengenen, die naar Zijn voornemen geroepen zijn".

Rom. 8:38, 39. „Ik ben verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch engelen, noch overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen, noch hoogte, noch diepte, noch eenig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onzen Heere".

VAN GOD DEN ZOON EN ONZE VERLOSSING. [1])

ZONDAG 11.

29ste Vraag. Waarom wordt de Zone Gods „*Jezus*", dat is *Zaligmaker*, genaamd?

Antw. Omdat Hij ons zalig maakt, en van onze zonden verlost; daarbenevens, dat bij niemand anders eenige zaligheid te zoeken of te vinden is.

[Matth. 1:21; Hebr. 7:25; Hand. 4:12; Joh. 15:4, 5; 1 Tim. 2:5; Jes. 43:11; 1 Joh. 5:11].

Matth. 1:21. „Gij zult Zijnen Naam heeten Jezus, want Hij zal Zijn volk zalig maken van hunne zonden".

1 Tim. 2:5. „Er is één God, er is ook één Middelaar Gods en der menschen, de mensch Christus Jezus".

---

1) Toevoorzicht = vertrouwen, hoop, verwachting. (fiducia, spes).

2) 3 Zondagsafdeelingen over de *namen* van den Zaligmaker; 3 over Zijn arbeid tot *verwerving* der zaligheid; 3 over de *toepassing* daarvan.

Hand. 4:12. „En de zaligheid is in geenen anderen; want er is ook onder den hemel geen andere naam, die onder de menschen gegeven is, door welken wij moeten zalig worden".

30ste Vraag. Gelooven dan *die* ook aan den eenigen Zaligmaker Jezus, die hunne zaligheid en welvaart bij de heiligen, bij zichzelven, of ergens elders zoeken?

Antw. Neen zij; maar zij verloochenen met de daad den eenigen Heiland Jezus, ofschoon zij Hem met den mond roemen; want van tweeën één: òf Jezus moet geen volkomen Zaligmaker zijn, òf die dezen Zaligmaker met waar geloof aannemen, moeten alles in Hem hebben, wat tot hunne zaligheid van noode is.

[1 Cor. 1:12, 13, 30; Gal. 5:4; Hebr. 12:2; Jes. 9:6; Col. 1:19, 20; Col. 2:10; 1 Joh. 1:7].

1 Cor. 1:12, 13, 30. Dit zeg ik, dat een iegelijk van u zegt: ik ben van Paulus en ik van Apollos en ik van Cefas en ik van Christus. Is Christus gedeeld? Is Paulus voor u gekruist? of zijt gij in Paulus naam gedoopt? — Maar Christus is ons geworden wijsheid van God en rechtvaardigheid en heiligmaking en verlossing.

Joh. 1:16. Uit zijne volheid hebben wij allen ontvangen genade voor genade.

[*bij de heiligen* ziet op de Roomschen; *bij zichzelven* ziet op het modernisme, voortzetting van de humanistische strooming, die hemelsbreed verschilt van het eigenlijk Reformatorische beginsel.]

ZONDAG 12.

31ste Vraag. Waarom is Hij „Christus", dat is, een „Gezalfde", genoemd?

Antw. Omdat Hij van God den Vader verordineerd en met den Heiligen Geest gezalfd is, tot onzen hoogsten Profeet en Leeraar, Die ons den verborgen Raad en wille Gods van onze verlossing volkomenlijk geopenbaard heeft; en tot onzen eenigen Hoogepriester, Die ons met de eenige offerande Zijns lichaams verlost heeft, en ons met Zijne voorbidding steeds voortreedt bij den Vader; en tot onzen eeuwigen Koning, Die ons met Zijn Woord en Geest regeert, en ons bij de verworvene verlossing beschut en behoedt.

[Ps. 45:8; Hebr. 1:9; Jes. 61:1; Luc. 4:18; Deut. 18:15; Hand. 3:22; Hand. 7:37; Jes. 55:4; Joh. 1:18; Joh. 15:15; Ps.

110:4; Hebr. 10:12, 14; Hebr. 9:12, 14, 28; Rom. 8:34; Hebr. 9:24; 1 Joh. 2:1; Rom. 5:9, 10; Ps. 2:6; Zach. 9:9; Matth. 21:5; Luc. 1:33; Matth. 28:18; Joh. 10:28; Openb. 12:10, 11].

Ps. 45:8. „Daarom heeft U, o God! Uw God gezalfd met vreugde olie boven Uwe medegenooten".

Deut. 18:15. „Een Profeet uit het midden van u, uit uwe broederen, als mij, zal u de Heere, uw God, verwekken; naar Hem zult gij hooren".

Ps. 110:4. „Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizédek".

Ps. 2:6. „Ik toch heb Mijnen Koning gezalfd over Zion, den berg Mijner heiligheid".

[De *namen* van den Heiland. In O. en N Testament draagt de Heiland onderscheidene namen, b.v. Silo, Immanuël, Heiland, Spruite, De Heere onze gerechtigheid, Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vrede vorst, Messias, Lam Gods, Leeuw uit Juda's stam, de blinkende Morgenster, de Zoon des menschen, de Goede Herder, de Ware Wijnstok, de Weg, de Waarheid en het Leven enz.

De twee *meest bizondere* namen zijn: Jezus d. i. Zaligmaker en Christus d. i. gezalfde (Hebreeuwsch: Messias).

Jezus = Jozua = Jehova helpt. Jozua, de zoon van Nun, die Israël uit de woestijn, over de Jordaan in Kanaän, het land der belofte bracht. Jozua, de Hoogepriester; Zacharia 3. Verzoening en toepassing.]

[De *drie* ambten van den Heiland: profeet, priester en koning. Als *Profeet* spreekt Hij de woorden Gods, leert den weg der zaligheid en spreekt over de toekomende dingen. Als *Priester* offert, bidt en zegent Hij. Als *Koning* vergadert, regeert en beschermt Hij Zijn Sion.]

32ste Vraag. Maar waarom wordt gij een Christen genaamd?

Antw. Omdat ik door het geloof een lidmaat van Christus, en alzoo Zijner zalving deelachtig ben; opdat ik Zijnen Naam bekenne, en mijzelven tot een levend dankoffer Hem offere, en met een vrij en goed geweten in dit leven tegen de zonde en den duivel strijde, en hiernamaals in eeuwigheid met Hem over alle schepselen regeere.

[Hand. 11:26; 1 Cor. 6:15; 1 Joh. 2:27; Hand. 2:17; Matth. 10:32; Rom. 10:10; Rom. 12:1; 1 Petr. 2:5, 9; Openb. 1:6; Openb. 5:8, 10; 1 Petr. 2:11; Rom. 6:12, 13; Gal. 5:16, 17; Ef. 6:11; 1 Tim. 1:18, 19; 2 Tim. 2:12; Matth. 25:34].

Jes. 43:21. „Dit volk heb Ik Mij geformeerd, zij zullen mijnen lof vertellen".

Ps. 22:23, 26. „Zoo zal ik Uwen Naam mijnen broederen vertellen; in het midden der gemeente zal ik U prijzen. Van U zal mijn lof zijn in eene groote gemeente".

Ps 40:10. „Ik boodschap de gerechtigheid in de groote gemeente; zie, mijne lippen bedwing ik niet; HEERE! Gij weet het".

Matth. 10:31. „Een iegelijk dan, die Mij belijden zal voor de menschen, dien zal Ik ook belijden voor Mijnen Vader, die in de hemelen is".

Rom. 12:1. „Stelt uwe lichamen tot eene levende, heilige en Gode welbehaaglijke offerande, welke is uw redelijke Godsdienst"

Openb. 3:21. „Die overwint, Ik zal hem geven met Mij te zitten in Mijnen troon, gelijk als Ik overwonnen heb en ben gezeten met Mijnen Vader in Zijnen troon.".

[De ware Christen, levend lidmaat van Christus en Zijner zalving deelachtig, hebbende den H. Geest ontvangen, is weer: *profeet*, om Zijn Naam te belijden; *priester*, om ook zichzelf als dankoffer Gode te wijden; *koning*, om met en voor Hem te strijden en door Hem te overwinnen]

ZONDAG 13.

33ste Vraag. Waarom is Hij Gods eeniggeboren Zoon genaamd, zoo wij toch ook Gods kinderen zijn?

Antw. Daarom, dat Christus alleen de eeuwige, natuurlijke Zoon van God is; maar wij zijn om Zijnentwille, uit genade, tot kinderen Gods *aangenomen*.

[Ps. 2:7; Spr. 8:23; Joh. 1:14; Hebr. 1:1, 2; Joh. 3:16; 1 Joh. 4:9; Rom. 8:32; Rom. 8:16; Joh. 1:12; Gal. 4:6; Ef. 1:4—6; Rom. 8:23].

Spr. 8:23. „Ik ben van eeuwigheid af gezalfd geweest".

Joh. 1:12. „Zoo velen Hem aangenomen hebben, dien heeft Hij macht gegeven kinderen Gods te worden, (namelijk) die in Zijnen Naam gelooven".

2 Cor. 6:17 en 18. „En Ik zal ulieden aannemen, en Ik zal u tot een Vader zijn en gij zult Mij tot zonen en dochteren zijn, zegt de Heere, de Almachtige".

34ste Vraag. Waarom noemt gij Hem onzen Heere?

Antw. Omdat Hij ons, met lichaam en ziel, van al onze zonden, niet met goud of zilver, maar met Zijn dierbaar bloed, gekocht, en van alle geweld des duivels verlost, en ons alzoo Zich tot een eigendom heeft gemaakt.

[1 Petr. 1:18, 19; 1 Petr. 2:9; 1 Cor. 6:20; 1 Tim. 2:6; Joh. 22:28.]

1 Petr. 1:18, 19. „Wetende, dat gij niet door vergankelijke dingen zilver of goud, verlost zijt uit uwe ijdele wandeling, die (u) van de vaderen overgeleverd (is), maar door het dierbaar bloed van Christus, als van een onbestraffelijk en onbevlekt lam".

1 Cor. 6:20. „Gij zijt duur gekocht, zoo verheerlijkt dan God in uw lichaam en in uwen geest, welke Godes zijn".

ZONDAG 14.

35ste Vraag. Wat is dat gezegd: „Die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria"?

Antw. Dat de eeuwige Zone Gods, die waarachtig en eeuwig God is en blijft, de ware menschelijke natuur, uit het vleesch en bloed der maagd Maria, door de werking des Heiligen Geestes, aangenomen heeft; opdat Hij ook het ware Zaad Davids zij, zijnen broederen in alles gelijk, uitgenomen de zonde.

[1 Joh. 5:20; Joh. I:1; Joh. 17:3; Rom. 1:3; Col. 1:15; Rom. 9:5; Gal. 4:4; Luc. 1:31, 42, 43; Matth. 1:20; Luc. 1:35; Rom. 1:3; Ps. 132:11; 2 Sam. 7:12; Luc. 1:32; Hand. 2:30; Filipp. 2:6, 7; Hebr. 2:14, 17; Hebr. 4:15].

Luc. 1:35. „De Engel antwoordde en zeide tot haar: de Heilige Geest zal over u komen en de kracht des Allerhoogsten zal u overschaduwen: daarom ook, dat Heilige dat uit u geboren zal worden, zal Gods Zoon genaamd worden"

Jes. 53:2, 3. „Hij had geene gedaante noch heerlijkheid; als wij Hem aanzagen, was er geene gestalte, waarom wij Hem zouden begeerd hebben. Hij was veracht en de onwaardigste onder de menschen".

Joh. 1:14. „Wij hebben Zijne heerlijkheid aanschouwd; eene heerlijkheid, als des eeniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid".

36ste Vraag. Wat nuttigheid bekomt gij door de heilige ontvangenis en geboorte van Christus?

Antw. Dat Hij onze Middelaar is, en met Zijne onschuld en volkomene heiligheid mijne zonden, waarin ik ontvangen en geboren ben, voor Gods aangezicht bedekt.

[Hebr. 7:26, 27; 1 Petr. 1:18, 19; 1 Petr. 3:18; 1 Cor. 1:30, 31; Rom. 8:3, 4; Jes. 53:11; Ps. 32:1].

1 Tim. 2:5. „Daar is één God, daar is ook één Middelaar Gods en der menschen, de mensch Christus Jezus".

Hebr. 7:26. „Zoodanig een Hoogepriester betaamde ons, heilig, onnoozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren en hooger dan de hemelen geworden".

Ps. 51:7. „Ziet, ik ben in ongerechtigheid geboren en in zonde heeft mij mijne moeder ontvangen".

Ps. 32:1. Welgelukzalig is hij, wiens overtreding vergeven, wiens zonde bedekt is".

[De *twee* Staten van Christus. De staat van *vernedering* en de staat van *verhooging:* om de zaligheid te *verdienen* en om de zaligheid *toe te passen.*

De *vijf* trappen van Zijn vernedering: Zijn nederige geboorte, Zijn lijden, Zijn dood, Zijne begrafenis, Zijne nederdaling ter helle.

De *vier* trappen van Zijn verhooging: Zijn opstanding; Zijne hemelvaart; Zijn zitten ter rechterhand Gods; Zijne wederkomst ten oordeel].

ZONDAG 15.

37ste Vraag. Wat verstaat gij onder het woordje „geleden"?

Antw. Dat Hij aan lichaam en ziel, den *ganschen* tijd zijns levens op de aarde, maar *inzonderheid* aan het einde Zijns levens, den toorn Gods tegen de zonde des ganschen menschelijken geslachts gedragen heeft; opdat Hij met Zijn lijden, als met het eenige zoenoffer, ons lichaam en onze ziel van de eeuwige verdoemenis verloste, en ons Gods genade, gerechtigheid en het eeuwige leven verwierve.

[Jes. 53:4; 1 Petr. 2:24; 1 Petr. 3:18; 1 Tim. 2:6; Jes. 53:10; Ef. 2:3; Rom. 3:19; Ef. 5:2; 1 Cor. 5:7; 1 Joh. 2:2; Rom. 3:25; Hebr. 9:28; Hebr. 10:14; Gal. 3:13; Col. 1:13; Hebr. 9:12; 1 Petr. 1:18, 19; 1 Petr. 3:18; Rom. 3:25; 2 Cor. 5:21; Joh. 3:16; Joh. 6:51; Hebr. 9 15; Hebr. 10:19].

Jes. 53:5. „Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf, die ons den vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijne striemen is ons genezing geworden".

Matth. 27:46. Omtrent de negende ure riep Jezus met eene groote stemme, zeggende: ELI! ELI! LAMA SABACHTANI? dat is: mijn God! mijn God! waarom hebt Gij Mij verlaten"?

38ste Vraag. Waarom heeft Hij onder den rechter Pontius Pilatus geleden?

Antw. Opdat Hij, onschuldig onder den wereldlijken rechter

veroordeeld zijnde, ons daarmede van het strenge oordeel Gods, dat over ons gaan zou, bevrijdde.

[Joh. 18:38; Matth 27:24; Luc. 23:14, 15; Joh. 19:4; Ps. 69:5; Jes. 53:4, 5; 2 Cor. 5:21; Gal. 3:13].

Luc. 23:14b, 15a. „(Pilatus zeide) ik heb in dezen mensch geen schuld gevonden van hetgeen waar gij Hem mede beschuldigt, ja ook Herodes niet".

2 Cor. 5:21. „Want Dien die geen zonde gekend heeft, heeft Hij zonde voor ons gemaakt, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem".

[God had aan Rome de gave van het recht gegeven, terwijl Griekenland de tempel der schoonheid en der wetenschap was. De hoogste rechtbank der wereld moest in Pilatus, den Romeinschen rechter, die in des keizers naam recht sprak, getuigen: deze mensch is onschuldig!]

39ste Vraag. Heeft dat iets meer in, dat Hij gekruisigd is geweest, dan dat Hij eenen anderen dood gestorven ware?

Antw. Ja; want daardoor ben ik zeker, dat Hij de vervloeking, die op mij lag, op Zich geladen heeft; want de dood des kruises was van God vervloekt.

[Gal. 3:13; Deut. 21:22, 23].

Deut. 21:23. „Zoo zal zijn dood lichaam aan het hout niet overnachten, maar gij zult het zekerlijk ten zelfden dage begraven; want een opgehangene is Gode een vloek".

Gal. 3:13. „Christus heeft ons verlost van den vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons: want daar is geschreven: vervloekt is een iegelijk, die aan het kruis hangt".

ZONDAG 16.

40ste Vraag. Waarom heeft Christus zich tot *in den dood* moeten vernederen?

Antw. Daarom, dat, vanwege de gerechtigheid en waarheid Gods, niet anders voor onze zonden kon betaald worden, dan door den dood des Zoons Gods.

[Gen. 2:17; Rom. 8:3, 4; Hebr. 14:15].

Rom. 8:3, 4. „Hetgeen der wet onmogelijk was, dewijl zij door het vleesch krachteloos was, heeft God, Zijnen Zoon zendende in de gelijkheid des zondigen vleesches, en (dat) voor de zonde, de zonde

veroordeeld in het vleesch; opdat het recht der wet vervuld zoude worden in ons, die niet naar het vleesch wandelen, maar naar den geest".

41ste Vraag. Waarom is Hij begraven geworden?
Antw. Om daarmede te betuigen, dat Hij waarlijk gestorven is.

[Hand. 13:29; Matth. 27:59, 60; Luc. 23:53; Joh. 19:38].

Joh. 19:34. „Maar een der krijgsknechten doorstak Zijne zijde met eene speer, en terstond kwam daar bloed en water uit".
Luc. 23:52, 53. „Jozef van Arimathéa, (een stad der Joden,) deze ging tot Pilatus en begeerde het lichaam van Jezus. En als hij hetzelve afgenomen had, wond hij dat in een fijn lijnwaad, en leide het in een graf, in een rots gehouwen, waar nog nooit iemand in gelegd was".
Jes. 53:9. „Men heeft zijn graf bij de goddeloozen gesteld en Hij is bij de rijken in Zijnen dood geweest".

42ste Vraag. Zoo dan Christus voor ons gestorven is, hoe komt het, dat wij ook moeten sterven?
Antw. Onze dood is geene betaling voor onze zonden, maar alleen eene afsterving der zonden en een doorgang tot het eeuwige leven.

[Marc. 8:37; Ps. 49:8; Filip. 1:23; Joh. 5:24; Rom. 7:24].

2 Cor. 5:1. „Wij weten, dat, zoo ons aardsche huis dezes tabernakels gebroken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig, in de hemelen".
Openb. 14:13. „En ik hoorde eene stem uit den hemel, die tot mij zeide: Schrijf, zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hunnen arbeid; en hunne werken volgen met hen".

43ste Vraag. Wat verkrijgen wij meer voor nuttigheid uit de offerande en den dood van Christus aan het kruis?
Antw. Dat door Zijne kracht onze oude mensch met Hem gekruisigd, gedood en begraven wordt; opdat de booze lusten des vleesches in ons niet meer regeeren, maar dat wij onszelven Hem tot eene offerande der dankbaarheid opofferen.

[Rom. 6:6, 7, 8, 12; Rom. 12:1].

Rom. 6:6, 7. „Dit wetende, dat onze oude mensch met (Hem) gekruisigd is, opdat het lichaam der zonde te niet gedaan worde,

opdat wij niet meer de zonde dienen; want die gestorven is, die is gerechtvaardigd van de zonde".

1 Petr. 2:5. „Zoo wordt gij ook zelven als levende steenen, gebouwd *tot* een geestelijk huis, *tot* een heilig priesterdom, om geestelijke offeranden op te offeren, die Gode aangenaam zijn door Jezus Christus".

44ste Vraag. Waarom volgt er: „nedergedaald ter helle"?

Antw. Opdat ik in mijne hoogste aanvechtingen verzekerd zij, (en mij ganschelijk vertrooste), [1]) dat mijn Heere Christus [2]) door Zijne onuitsprekelijke benauwdheid, smarten, verschrikkingen en helsche kwellingen, in welke Hij in Zijn gansche lijden, maar inzonderheid aan het kruis, gezonken was, mij van de helsche benauwdheid en pijn verlost heeft.

[Ps. 18:5, 6; Ps. 116:3; Matth. 26:38; Matth. 27:46; Hebr. 5:7; Jes. 53:5].

Ps. 22:1. „Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten". (Matth. 27:46).

Ps. 22:7. Maar ik ben een worm en geen man, een smaad van menschen en veracht van het volk". (Jes. 53).

[*De nederdaling ter helle.* De Roomschen leeren: dat Christus met Zijne ziel en Godheid in de hel is geweest, om de vaderen onder de O. Bedeeling volkomen te verlossen of de ongedoopt gestorven kinderen te redden. Hierin ligt een miskenning van de O. Testamentische heilsopenbaring en een verkeerde beschouwing van het Sacrament.

De Lutherschen leeren: dat Jezus in de hel Zijne overwinning heeft afgekondigd. Maar dan is het niet de diepste *vernedering*, maar het begin van de *verhooging*.

Anderen leeren: dat Hij in de hel het Evangelie heeft gepredikt aan degenen die verloren gingen. Zij beroepen zich dan op 1 Petr. 3:19, 20 en 4:6. Maar de bedoeling van die teksten is, dat Christus door Noach dat tijdens hun leven gedaan heeft. (Matth. 24:37 enz. Rom. 2:4). Men moet Schrift met Schrift vergelijken en een enkelen tekst niet laten zeggen wat heel de Schrift tegenspreekt nl. dat er ná den dood nog tijd van bekeering zou zijn.]

---

1) (en mij ganschelijk vertrooste) komt niet voor in de oorspronkelijke Duitsche tekst. Datheen heeft het wel in zijn Holl. Vertaling. Heidelberg 1563.

2) Christus en niet Jezus Christus.

ZONDAG 17.

45ste Vraag. Wat nut ons de opstanding van Christus?

Antw. *Ten eerste* heeft Hij door Zijne opstanding den dood overwonnen, opdat Hij ons de gerechtigheid, die Hij door Zijnen dood ons verworven had, kon deelachtig maken.

Ten andere worden wij ook door Zijne kracht opgewekt tot een nieuw leven.

Ten derde is de opstanding van Christus een zeker pand onzer zalige opstanding.

[Rom. 4:25; 1 Petr. 1:3; 1 Cor. 15:16; Rom. 6:4; Col. 3:1, 3; Ef. 2:5, 6; 1 Cor. 15:20, 21].

1. rechtvaardiging, 2. heiligmaking, 3. heerlijkmaking.

Rom. 4:25. „Welke overgeleverd is om onze zonden en opgewekt om onze rechtvaardigmaking".

1 Cor. 15:17. „Indien Christus niet opgewekt is, zoo is uw geloof tevergeefs, zoo zijt gij nog in uwe zonden".

Rom. 6:4. „Wij zijn dan met Hem begraven door den doop in den dood, opdat gelijkerwijs Christus uit de dooden opgewekt is tot de heerlijkheid des Vaders, alzoo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden".

1 Cor. 15:57. „Maar Gode zij dank, die ons de overwinning geeft door onzen Heere Jezus Christus".

Filipp. 3:21. „Die ons vernederd lichaam veranderen zal, opdat het gelijkvormig worde aan Zijn heerlijk lichaam, naar de werking, waardoor Hij ook alle dingen Zich zelven kan onderwerpen".

ZONDAG 18.

46ste Vraag. Wat verstaat gij daarmede: „opgevaren ten hemel"?

Antw. Dat Christus voor de oogen Zijner jongeren van de aarde ten hemel is opgeheven, en dat Hij ons ten goede daar is, tot Hij wederkomt, om te oordeelen de levenden en de dooden.

[Hand. 1:9; Marc. 16:19; Luc. 24:51; Hebr. 9:24; Hebr. 4:14; Rom. 8:34; Col. 3:1; Hand. 1:11; Matth. 24:30].

Hand. 1:9. „Als Hij dit gezegd had, werd Hij opgenomen, daar zij het zagen, en een wolk nam Hem weg voor hunne oogen".

Joh. 16:7. „Ik zeg u de waarheid, het is u nut dat Ik wegga;

want indien Ik niet wegga, zoo zal de Trooster tot u niet komen, maar indien Ik heenga, zoo zal Ik Hem tot u zenden".

Hand. 1 : 11. „Deze Jezus, die van u opgenomen is in den hemel, zal alzoo komen, gelijkerwijs gij hem naar den hemel hebt zien heen varen".

47ste Vraag. Is dan Christus niet bij ons tot aan het einde der wereld, gelijk Hij ons beloofd heeft?

Antw. Christus is waarachtig mensch en waarachtig God. Naar Zijne menschelijke natuur is Hij niet meer op aarde, maar naar Zijne Godheid, majesteit, genade en Geest wijkt Hij nimmermeer van ons.

[Matth. 28 : 20; Hebr. 8 : 4; Matth. 26 : 11; Joh. 16 : 28; Joh. 17 : 11; Hand. 3 : 21; Joh. 14 : 18; Matth. 28 : 20].

Matth. 28 : 20. „Ik ben met ulieden al de dagen tot de voleindiging der wereld".

Matth. 18 : 20. „Waar twee of drie vergaderd zijn in Mijnen naam, daar ben Ik in het midden van hen".

48ste Vraag. Maar zoo de menschheid niet overal is, waar de Godheid is, worden dan die twee naturen in Christus niet van elkander gescheiden?

Antw. Ganschelijk niet; want mitsdien de Godheid onbegrijpelijk (dat is: binnen grenzen niet te beperken) en overaltegenwoordig is, zoo moet volgen, dat zij wel buiten hare aangenomene menschheid is, en nochtans ook in dezelve is, en persoonlijk met haar vereenigd blijft.

[Jer. 23 : 23, 24; Hand. 7 : 49; Col. 2 : 9; Joh. 3 : 13; Joh. 11 : 15; Matth. 28 : 6].

Jer. 23 : 23, 24. Ben ik een God van nabij, spreekt de HEERE, en niet een God van verre? Zoude zich iemand in verborgene plaatsen kunnen verbergen, dat Ik hem niet zoude zien? spreekt de HEERE; vervul Ik niet den hemel en de aarde? spreekt de HEERE".

Col. 2 : 9. „In Hem woont al de volheid der Godheid lichamelijk".

[De Lutherschen: alomtegenwoordigheid der menschelijke natuur; b.v. bij het Avondmaal. Maar elke natuur blijft *onveranderd* en behoudt hare onderscheidene eigenschappen. Art. 10 Ned. Gel. bel. handelt over de Godheid en art. 18 over de menschheid van Christus, terwijl art. 19 zoowel de vereeniging als het onderscheid dezer twee naturen in den éénen Persoon behandelt.]

49ste Vraag. Wat nut ons de hemelvaart van Christus?

Antw. Ten eerste, dat Hij in den hemel voor het aangezichte zijns Vaders onze Voorspreker is.

Ten andere, dat wij ons vleesch in den hemel tot een zeker pand hebben, dat Hij, als het Hoofd, ons, Zijne lidmaten, ook tot Zich zal nemen.

Ten derde, dat Hij ons Zijnen Geest tot een tegenpand zendt, door Wiens kracht wij zoeken wat daarboven is, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods, en niet wat op de aarde is.

[1 Joh. 2:1; Rom. 8:34; Joh. 14:2, 3; Joh. 17:34; Joh. 20:17; Efez. 2:6; Joh. 14:16; Joh. 16:7; Hand. 2:33; 2 Cor. 1:22; 2 Cor. 5:5; Col. 3:1, 2].

1 Joh. 2:1. „Wij hebben eenen Voorspraak bij den Vader, Jezus Christus, den Rechtvaardige.

Joh. 14:2, 3. „In het huis mijns Vaders zijn vele woningen: anderszins zoo zoude Ik het u gezegd hebben; Ik ga henen om u plaats te bereiden.

En zoo wanneer Ik henen zal gegaan zijn en u plaats zal bereid hebben, zoo kom ik weder en zal u tot Mij nemen, opdat gij ook zijn moogt waar Ik ben".

ZONDAG 19.

50ste Vraag. Waarom wordt daarbij gezet: „zittende ter rechterhand Gods"?

Antw. Dewijl Christus daarom ten hemel gevaren is, opdat Hij zichzelven daar bewijze als het Hoofd Zijner Christelijke Kerk, door Wien de Vader alle dingen regeert.

[Ps. 110:1; Marc. 16:19; Jes 52:13; Zach. 6:13; Ef. 1:20—23; Col. 1:18; Matth. 28:18; Joh. 5:22].

Ps. 110:1. „De HEERE heeft tot mijnen Heere gesproken: Zit aan mijne rechterhand, totdat Ik uwe vijanden zal gezet hebben tot eene voetbank uwer voeten."

Jes. 52:13. „Ziet, mijn knecht zal verstandelijk handelen, hij zal verhoogd en verheven, ja, zeer hoog worden.

Zach. 6:13. „Ziet, een man wiens naam is Spruite, die zal uit zijne plaats spruiten, en hij zal des Heeren tempel bouwen: ja, Hij zal den tempel des Heeren bouwen en Hij zal het sieraad dragen en hij zal zitten en heerschen op zijnen troon."

Ef. 1 : 20, 22. „En heeft Hem uit de dooden opgewekt en Hem gezet tot Zijne rechterhand in den hemel, verre boven alle overheid, en macht en kracht en heerschappij, en allen naam die genaamd wordt niet alleen in deze wereld maar ook in de toekomende, en heeft alle dingen Zijnen voeten onderworpen en heeft Hem der gemeente gegeven tot een hoofd boven alle dingen".

51ste Vraag. Wat nuttigheid brengt ons nu deze heerlijkheid van ons Hoofd Christus?

Antw. Eerstelijk, dat Hij door zijnen Heiligen Geest in ons, Zijne lidmaten, de hemelsche gaven uitgiet. Daarna, dat Hij ons met Zijne macht tegen alle vijanden beschut en bewaart.

[Hand. 2 : 33; Ef. 4 : 10; Ps. 2 : 9; Ps. 110 : 1, 2; Joh. 10 : 28; Gal. 5 : 22; Ef. 4 : 8].

Ef. 4 : 8. „Daarom zegt Hij: Als hij opgevaren is in de hoogte, heeft hij de gevangenis gevangen genomen en heeft den menschen gaven gegeven". (Ps. 68 : 19).

Gal. 5 : 22. „Maar de vrucht des Geestes is liefde, blijdschap, vrede, langmoedigheid, goedertierenheid, goedheid, geloof, zachtmoedigheid, matigheid".

Joh. 10 : 28. „En ik geef hun het eeuwige leven, en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en niemand zal dezelve uit Mijne hand rukken".

52ste Vraag. Wat troost u de wederkomst van Christus, om te oordeelen de levenden en de dooden?

Antw. Dat ik in alle droefenis en vervolging, met een opgericht hoofd, Denzelfde, Die Zich te voren om mijnentwil voor Gods gericht gesteld, en al den vloek van mij weggenomen heeft, tot eenen Rechter uit den hemel verwachte, Die al Zijne en mijne vijanden in de eeuwige verdoemenis werpen, maar mij, met alle uitverkorenen, tot Zich in de hemelsche blijdschap en heerlijkheid [1]) nemen zal.

[Filip. 3 : 20; Luc. 21 : 28; Rom. 8 : 23; Tit. 2 : 13; 1 Thess. 4 : 15—17; Matth. 25 : 41; 2 Thess. 1 : 6; Matth. 25 : 34; 2 Thess. 1 : 7].

Zefánja 1 : 14. „De groote dag des HEEREN is nabij; hij is nabij en zeer haastende; de stem van den dag des HEEREN — die dag

---

1) heerlijkheid — en niet zaligheid. Duitsche tekst: herrligkeit.

zal een dag der verbolgenheid zijn; een dag der benauwdheid en des angstes, een dag der woestheid en verwoesting, een dag der duisternis en der donkerheid."

Filip. 3:20. „Onze wandel is in de hemelen, waaruit wij ook den Zaligmaker verwachten, (namelijk) den Heere Jezus Christus.

Matth. 25:46. „Deze zullen gaan in de eeuwige pijn, maar de rechtvaardigen in het eeuwige leven".

[Van het komend oordeel spraken Henoch, Salomo, Paulus. De *engelen* weten er van (Hand. 1:11), de *duivelen* weten er van (Jac. 2:19; Matth. 8:29) en de *heidenen* weten er van (Hand. 28:4)].

VAN GOD DEN HEILIGEN GEEST EN ONZE HEILIGMAKING.

ZONDAG 20.

53ste Vraag. Wat gelooft gij van den Heiligen Geest?

Antw. Eerstelijk, dat Hij te zamen met den Vader en den Zoon waarachtig en eeuwig God is; ten andere, dat Hij ook aan mij gegeven is, opdat Hij mij, door een oprecht geloof, Christus en al Zijne weldaden deelachtig make, mij trooste, en bij mij eeuwig blijve.

[1 Joh. 5:7; Gen. 1:2; Jes. 48:16; 1 Cor. 3:16; 1 Cor. 6:19; Hand. 5:3, 4; Gal. 4:6; Matth. 28:19, 20; 2 Cor. 1:22; Ef. 1:13; Gal. 3:14; 1 Petr. 1:1, 2; 1 Cor. 6:17; Joh. 15:26; Hand. 9:31; Joh. 14:16; 1 Petr. 4:14].

Hand. 5:3, 4. „Petrus zeide: Ananias! waarom heeft de satan uw hart vervuld, dat gij den Heiligen Geest liegen zoudt? Gij hebt den menschen niet gelogen, maar Gode".

1 Cor. 12:3. „Niemand kan zeggen Jezus den Heere te zijn, dan door den Heiligen Geest".

Ef. 4:30. „Bedroef den Heiligen Geest Gods niet, door Welken gij verzegeld zijt tot den dag der verlossing".

ZONDAG 21.

54ste Vraag. Wat gelooft gij van de heilige, algemeene Christelijke Kerk?

Antw. Dat de Zone Gods, uit het gansche menschelijk geslacht, Zich eene Gemeente, tot het eeuwige leven uitverkoren, door Zijn Geest en Woord, in eenigheid des waren geloofs, van het begin der wereld tot aan het einde, vergadert, beschermt en onderhoudt; en dat ik daarvan een levend lidmaat ben, en eeuwig zal blijven.

[Ef. 5:26; Joh. 10:11; Hand. 20:28; Ef. 4:11, 12, 13; Gen. 26:4; Openb. 5:9; Rom. 8:29; Ef. 1:10—13; Jes. 59:21; Rom. 1:16; Rom. 10:14—17; Ef. 5:26; Hand. 2:42; Ef. 4:3—5; Ps 71:17, 18; Jes. 59:21; 1 Cor. 11:26; Matth. 16:18; Joh. 10:28—30; Ps. 129:1—5; 1 Joh. 3:14, 19—21; 2 Cor. 13:5; Rom. 8:10; Ps. 23:6; 1 Cor. 1:8, 9; Joh. 10:28; 1 Joh. 2:19; 1 Petr. 1:5].

1 Petr. 2:4, 5. „Tot Welken komende, als tot een levenden steen, van de menschen wel verworpen, maar bij God uitverkoren en dierbaar; zoo wordt gij ook zelve, als levende steenen, gebouwd tot een geestelijk huis, tot een heilig priesterdom, om geestelijke offeranden op te offeren, die Gode aangenaam zijn door Jezus Christus".

55ste Vraag. Wat verstaat gij door de gemeenschap der heiligen?

Antw. Eerstelijk, dat alle en elk geloovige, als lidmaten, aan den Heere Christus en aan al Zijne schatten en gaven gemeenschap hebben; ten andere, dat elk zich moet schuldig weten, zijne gaven ten nutte en ter zaligheid der andere lidmaten gewillig en met vreugde aan te wenden.

[1 Joh. 1:3; Rom. 8:32; 1 Cor. 12:12, 13; 1 Cor. 6:17; 1 Cor. 12:21; 1 Cor. 13:1, 5, 6; Filipp. 2:4—8].

1 Cor. 3:23. „Gij zijt van Christus — en Christus is Godes".
Col. 3:14. „En boven dit alles doet aan de liefde, dewelke is de band der volmaaktheid".
Filipp. 2:4 „Een iegelijk zie niet op het zijne, maar een iegelijk zie ook op hetgene, dat der anderen is".
1 Petr. 4:10. „Een iegelijk, gelijk hij gave ontvangen heeft, alzoo bediene hij dezelve aan den ander, als goede uitdeelers der menigerlei genade Gods".

56ste Vraag. Wat gelooft gij van de vergeving der zonden?

Antw. Dat God, om het genoegdoen van Christus, al mijne zonden, óok mijnen zondigen aard, waarmede ik al mijn leven lang te strijden heb, nimmermeer wil gedenken, maar mij uit genade de gerechtigheid van Christus schenken, opdat ik nimmermeer in het gerichte Gods kome.

[1 Joh. 2:2; 1 Joh. 1:7; 2 Cor. 5:19; Rom. 7:23—25; Jer. 31:34; Micha 7:19; Ps. 103:3, 10, 12; Joh. 3:18; Joh. 5:24].

Hand. 10:43. „Deze geven getuigenis alle de Profeten, dat een iegelijk die in Hem gelooft, vergeving der zonden ontvangen zal door Zijnen Naam".

Rom. 8:1. „Zoo is er dan nu geene verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn".

ZONDAG 22.

57ste Vraag. Wat troost geeft u de opstanding des vleesches?

Antw. Dat niet alleen mijne *ziel* na dit leven van stonden aan tot Christus, haar Hoofd, zal opgenomen worden; maar dat ook dit mijn *vleesch*, door de kracht van Christus opgewekt zijnde, wederom met mijne ziel vereenigd, en aan het heerlijk lichaam van Christus gelijkvormig zal worden.

[Gen. 49:18; Job 19:25, 26; Ps. 17:15; Ps. 49:16; Pred. 12:14; — Luc. 16:22, 24; Luc. 23:43; Filipp. 1:21; 1 Cor. 15:55; 2 Cor. 5:8; — Joh. 5:25, 28; Jes. 26:19; Dan. 12:2, 3; Joh. 11:24; 2 Cor. 5:10; Matth. 25:41, 46; — 1 Cor. 15:42—49; 1 Joh. 3:2; Filipp. 3:21; — Jes. 66:24; Dan. 12:2b].

Job 19:25—27. „Want ik weet, mijn Verlosser leeft; en Hij zal de laatste over het stof opstaan; en als zij ná mijne huid dit doorknaagd zullen hebben, zal ik uit mijn vleesch God aanschouwen; Denwelke ik vóór mij aanschouwen zal en mijne oogen zien zullen, en niet een vreemde: mijne nieren verlangen zéér in mijnen schoot".

58ste Vraag. Wat troost schept gij uit het artikel van het eeuwige leven?

Antw. Dat, nademaal ik nu *het beginsel* der eeuwige vreugde in mijn hart gevoel, ik na dit leven *volkomene* zaligheid bezitten zal, welke geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, en in geens menschen hart opgeklommen is, en dat, om God daarin eeuwiglijk te prijzen.

[Gen. 49:18; Ps. 16:10; Job 19:26; Pred. 3:11; Pred. 11:9; Pred. 12:5, 7, 14; 2 Cor. 5:2, 3; 1 Cor. 2:9; Joh. 5:24; Joh. 11:25, 26; Rom. 6:22].

Ps. 17:15. „Ik zal Uw aangezicht in gerechtigheid aanschouwen, ik zal verzadigd worden met Uw beeld als ik zal opwaken".

Ps. 16:11. „Verzadiging der vreugd is bij Uw aangezicht, liefelijkheden zijn in uwe rechterhand eeuwiglijk".

Joh. 17:24. „Vader! Ik wil, dat waar Ik ben, ook die bij Mij zijn, die Gij Mij gegeven hebt, opdat zij Mijne heerlijkheid mogen aanschouwen, die Gij Mij gegeven hebt; want Gij hebt Mij liefgehad, vóór de grondlegging der wereld".

1 Joh. 3:2. „Geliefden! nu zijn wij kinderen Gods, en het is nog niet geopenbaard, wat wij zijn zullen. Maar wij weten, dat als Hij zal geopenbaard zijn, wij Hem zullen gelijk wezen; want wij zullen Hem zien, gelijk Hij is."

VAN DE RECHTVAARDIGING.

ZONDAG 23.

59ste Vraag. Maar wat baat het u nu, dat gij dit alles gelooft?

Antw. Dat ik in Christus voor God rechtvaardig ben, en een erfgenaam des eeuwigen levens.

[Habakuk 2:4; Rom. 1:17; Joh. 3:36].

Coloss. 2:10. „Gij zijt in Hem volmaakt".

Joh. 5:24. „Die mijn woord hoort en gelooft Hem, die Mij gezonden heeft, die heeft het eeuwige leven, en komt niet in de verdoemenis, maar is uit den dood overgegaan in het leven".

Rom. 8:1. „Zoo is er dan nu geene verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vleesch wandelen, maar naar den Geest".

60ste Vraag. Hoe zijt gij rechtvaardig voor God?

Antw. Alleen door een oprecht (waar) geloof in Jezus Christus; alzoo dat, al is het, dat mij mijn geweten aanklaagt, dat ik tegen al de geboden Gods zwaarlijk gezondigd en geen derzelve gehouden heb, en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben, nochtans God, zonder eenige verdienste mijnerzijds uit loutere genade, mij de volkomene genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus schenkt en toerekent, evenals had ik nooit zonde gehad, noch gedaan, ja, als had ik zelf al de gehoorzaamheid volbracht, die Christus voor mij volbracht heeft; in zooverre ik zulk eene weldaad met een geloovig hart aanneem.

[Rom. 3:21, 22, 24; Rom. 5:1, 2; Gal. 2:16; Ef. 2:8, 9; Filipp. 3:9; Rom. 3:9; Rom. 7:15; Rom. 7:23; Rom. 3:22; Joh. 3:18; Tit. 3:5; Deut. 9:6; Ezech. 36:22; Rom. 3:24; Ef. 2:8; 1 Joh. 2:1; Rom. 4:4; 2 Cor. 5:19; 2 Cor. 5:21; Rom. 3:22; Joh. 3:18].

Rom. 3:24. „En worden om niet gerechtvaardigd uit Zijne genade, door de verlossing die in Christus Jezus is".

Rom. 4:25. „Die overgeleverd is om onze zonden en opgewekt om onze rechtvaardigmaking."

Rom. 3:28. „Wij besluiten dan, dat de mensch gerechtvaardigd wordt uit het geloof en niet uit de werken".

Rom. 10:10. „Want met het hart gelooft men ter rechtvaardigheid en met den mond belijdt men ter zaligheid".

Rom. 9:16. „Het is niet desgenen die wil, noch desgenen die loopt, maar des ontfermenden Gods".

61ste Vraag. Waarom zegt gij, dat gij alleen door het geloof rechtvaardig zijt?

Antw. Niet, dat ik vanwege de waardigheid mijns geloofs Gode aangenaam ben; maar daarom, dat alleen de genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus mijne gerechtigheid voor God is, en dat ik die *niet anders*, dan alleen door het *geloof*, aannemen en mij toeëigenen kan.

[1 Cor. 1:30; 1 Cor. 2:2; 1 Joh. 5:10].

1 Cor. 1:30. „Uit Hem zijt gij in Christus Jezus, die ons geworden is wijsheid van God, en rechtvaardigheid en heiligmaking en verlossing".

VAN DE GOEDE WERKEN.

ZONDAG 24.

62ste Vraag. Maar waarom kunnen onze goede werken niet de gerechtigheid voor God, of een stuk derzelve zijn?

Antw. Daarom, dat de gerechtigheid, die voor Gods gericht bestaan kan, gansch volkomen en der Wet Gods in alle stukken gelijkvormig zijn moet, en dat ook onze beste werken in dit leven alle onvolkomen en met zonden bevlekt zijn.

[Gal. 3:10; Deut. 27:26; Jes. 64:6; Matth. 5:20; Jac. 2:10].

Jac. 2:10. „Wie de geheele wet zal houden en in één zal struikelen, die is schuldig geworden aan allen".

Jes. 64:6. „Wij allen zijn als een onreine, en al onze gerechtigheden zijn als een wegwerpelijk kleed".

Luc. 17:10. „Alzoo ook gij, wanneer gij zult gedaan hebben, al hetgeen u bevolen is, zoo zegt: Wij zijn onnutte dienstknechten, want wij hebben maar gedaan, hetgeen wij schuldig waren te doen".

63ste Vraag. Hoe? *Verdienen* onze goede werken niet, welke God toch in dit en in het toekomende leven wil *beloonen?*

Antw. Deze belooning geschiedt niet uit verdienste, maar uit genade.

[Luc. 17 : 10; 1 Cor. 4 : 7; Job 22 : 2, 3; Ef. 2 : 8, 9; Hebr. 11 : 26b].

1 Cor. 4 : 7. „Wat hebt gij, dat gij niet hebt ontvangen? En zoo gij het ook ontvangen hebt, wat roemt gij alof gij het niet ontvangen hadt?"

Luc. 18 : 29, 30. „En Hij zeide tot hen: Voorwaar Ik zeg ulieden, dat er niemand is die verlaten heeft huis of ouders of broeders of vrouw of kinderen, om het koninkrijk Gods, die niet zal veelvuldig weder ontvangen in dezen tijd, en in de komende eeuw het eeuwige leven". (Hebr. 11 : 26).

Ps. 19 : 12. „Ook wordt uw knecht door dezelve (n.l. de rechten en inzettingen des HEEREN) klaarlijk vermaand; in het houden van die is groote loon".

64ste Vraag. Maar maakt deze leer geene zorgelooze en goddelooze menschen?

Antw. Neen zij: want het is onmogelijk, dat zoo wie Christus door een waarachtig geloof ingeplant is, niet zou voortbrengen vruchten der dankbaarheid.

[1 Kron. 28 : 2; Ps. 119 : 4, 5; Ps. 119 : 72, 111; Ps. 18 : 2; Ps. 110 : 3; Ps. 116 : 12, 13; Ps. 103 : 22b; Matth. 7 : 18; Luc. 1 : 6; Joh. 15 : 5; Hand. 9 : 6; Rom. 17 : 18; Filipp. 4 : 8].

Rom. 3 : 8. „Zeggen wij niet liever: laat ons het kwade doen, opdat het goede daaruit kome?"

Rom. 6 : 2. „Wij, die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij nog in dezelve leven?"

Matth. 7 : 16a. „Aan hunne vruchten zult gij hen kennen".

Matth. 7 : 18. „Een goede boom kan geen kwade vruchten voortbrengen".

[Over de *goede werken* wordt in Zondag 24 gehandeld in verband met onze *rechtvaardigmaking*; en in Zond. 32 en 33 in verband met onze *heiligmaking*.

Hier in Zond. 24 ten opzichte van onze rechtvaardigmaking, alleen door het geloof, wordt naar uitwijzen van Gods Woord geleerd, dat de goede werken *onverdienstelijk* zijn; ze kunnen noch *geheel*, noch *ten deele* onze gerechtigheid voor God zijn (Jes. 64 : 6; Luc. 17 : 10); ze worden toch *uit genade beloond* (Ps. 19 12b; 1 Cor. 3 : 14) en ze vinden hun *wortel* in het ingeplant zijn in Christus, den waren wijnstok. (Matth. 7 : 17.)]

VAN DE SACRAMENTEN.

[VAN DE GENADEMIDDELEN: HET WOORD EN DE SACRAMENTEN].

ZONDAG 25.

65ste Vraag. Aangezien dan alleen het geloof ons Christus en al Zijne weldaden deelachtig maakt, van waar komt zulk geloof?

Antw. Van den Heiligen Geest, Die het geloof in onze harten *werkt*, door de verkondiging van het heilig Evangelie, en het *sterkt* door het gebruik der Sacramenten.

[Joh. 3:5; Job 14:26; Ef. 2:8; Ef. 6:23; Filipp. 1:29; Rom. 10:17; Matth. 28:19; 1 Cor. 11:26; 1 Petr. 1:22, 23].

Joh. 14:26. „De Trooster, de Heilige Geest, welken de Vader zenden zal in Mijnen Naam, Die zal u alles leeren".

Rom. 10:17. „Het geloof is uit het gehoor, en het gehoor door het Woord Gods".

Rom. 4:11. „En hij heeft het teeken der besnijdenis ontvangen, tot een zegel der rechtvaardigheid des geloofs".

66ste Vraag. Wat zijn Sacramenten?

Antw. De Sacramenten zijn heilige, zichtbare waarteekenen en zegelen, van God ingezet, opdat Hij ons door het gebruiken derzelve de belofte des Evangelies des te beter te verstaan geve en verzegele; namelijk, dat Hij ons, vanwege het eenig slachtoffer van Christus, aan het kruis volbracht, vergeving der zonden en het eeuwige leven uit genade schenkt.

[Gen. 17:11; Rom. 4:11; Deut. 30:6; Liv. 6:25; Hebr. 9:7, 8, 9, 24; Ezechiël 20:12; 2 Kon. 17:36; Jes. 6:6, 7; Jes. 54:9].

1 Cor. 11:26. „Zoo dikwijls als gij dit brood zult eten en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt".

67ste Vraag. Zijn dan beide, het Woord en de Sacramenten, daarheen gericht of daartoe verordend, dat zij ons geloof op de offerande van Jezus Christus aan het kruis, als op den eenigen grond onzer zaligheid, wijzen?

Antw. Ja zij toch; want de Heilige Geest *leert* ons in het Evangelie, en *verzekert* ons door de Sacramenten, dat onze volkomene zaligheid in de eenige offerande van Christus staat, die voor ons aan het kruis geschied is.

[Rom. 6:3; 1 Cor. 3:11; Gal. 3:27].

1 Cor. 3:11. „Niemand kan een ander fundament leggen, dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Christus Jezus".

68ste Vraag. Hoeveel Sacramenten heeft Christus in het Nieuwe Verbond of Testament ingezet?

Antw. Twee, namelijk den Heiligen Doop en het Heilig Avondmaal.

[Matth. 28:19; Matth. 26:26—28].

[Art. 33 Ned. Gel. bel. zegt: „Wij zijn tevreden met het getal der Sacramenten, die Christus, onze Meester, ons heeft verordend, welke niet meer dan twee zijn; te weten, het Sacrament des Doops en des Heiligen Avondmaals van Jezus Christus"].

[Het woord sacrament of sacramentum is geen bijbelsch woord, maar is ontleend aan de Romeinen; 't beteekent: geldsom, bij een proces door partijen tot pand aan de goden gewijd; of ook wel: krijgseed, waardoor de soldaat zich aan het vaandel verbond; in 't algemeen: een geheiligde, gewijde zaak en een godsdienstige handeling.

De Heere gaf 2 sacramenten aan Zijn kerk; een sacrament der *inlijving* in de kerk en een sacrament tot *voeding* en *sterking* van het geloof. Onder het O. T. de besnijdenis (Gen. 17) en het Pascha (Ex. 12). Onder het N. T. de Doop (Matth. 28:19); het Heilig Avond- of Nachtmaal (Matth. 26:26—28).

De Roomsche, zoowel als de Grieksche kerk, voegde er nog 5 sacramenten bij: 1. het *vormsel* of de confirmatie van ongeveer 12 jarige kinderen, die door den bisschop dan worden gezalfd en gezegend; *gevormd* tot leden der kerk (vergelijk onze openbare belijdenis des geloofs); 2. de *biecht* of het boete-sacrament, waarin de priester in Gods Naam de zonden vergeeft (absolutie geeft) onder beding van boete- of genoegdoening; 3. het *huwelijk*; 4. de *priesterwijding*, die ook door een bisschop geschiedt; waarbij deze de macht geeft aan den priester om het lichaam en bloed van Christus voorttebrengen en te offeren in de Mis. Tevens om de zonden te vergeven in de biecht; 5. het *laatste oliesel* of het sacrament der stervenden]

VAN DEN HEILIGEN DOOP.

ZONDAG 26.

69ste Vraag. Hoe wordt gij in den Heiligen Doop vermaand en verzekerd, dat de eenige offerande van Christus, aan het kruis geschied, u ten goede komt?

Antw. Alzoo, dat Christus dit uitwendig waterbad ingezet, en daarbij toegezegd heeft, dat ik zóó zeker met Zijn bloed en Geest van de onreinheid mijner ziel, dat is, van al mijne zonden,

gewasschen ben, als ik uitwendig met het water, hetwelk de onzuiverheid des vleesches pleegt weg te nemen, gewasschen ben.

[Matth. 28:19; Marc. 16:16; Hand. 2:38; Joh. 1:33; Matth. 3:11; Rom. 6:3, 4; 1 Petr. 3:21; Marc. 1:4; Luc. 3:3; Ps. 24:3, 4.]

1 Cor. 6:11. „Maar gij zijt afgewasschen, maar gij zijt geheiligd, maar gij zijt gerechtvaardigd in den naam des Heeren Jezus en door den Geest onzes Gods".

70ste Vraag. Wat is dat, met het bloed en den Geest van Christus gewasschen te zijn?

Antw. Het is vergeving der zonden van God uit genade te hebben, om de wille van het bloed van Christus, hetwelk Hij in Zijne offerande aan het kruis voor ons uitgestort heeft; daarna ook, door den Heiligen Geest vernieuwd en tot lidmaten van Christus geheiligd te zijn, opdat wij hoe langer hoe meer der zonde afsterven en in een godzalig, onstraffelijk leven wandelen.

[Esra 9:6; Hebr. 12:24; 1 Petr. 1:2; Openb. 1:5; Openb. 7:14; Zach. 13:1; Ezech. 36:25; Ps. 32:1; Joh. 1 33; Joh. 3:5; 1 Cor. 6:11; 1 Cor. 12:13; Rom. 6:3, 4; Col. 2:12; Gal. 3:27.]

Ef. 1:7. „In Christus hebben wij de verlossing door Zijn bloed, namelijk: de vergeving der misdaden, naar den rijkdom Zijner genade".

71ste Vraag. Waar heeft ons Christus toegezegd, dat Hij ons zoo zeker met zijn bloed en Geest wasschen wil, als wij met het doopwater gewasschen worden?

Antw. In de inzetting des Doops, welke aldus luidt: „*Gaat dan henen, onderwijst al de volken, dezelve doopende in den Naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes*". Matth. 28:19. En: „*Die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden*". Marc. 16:16.

Deze belofte wordt ook herhaald, waar de Schrift den Doop „*het bad der wedergeboorte*" en „*de afwassching der zonden*" noemt. Titus 3:5; Hand. 22:16.

ZONDAG 27.

72ste Vraag. Is dan het uiterlijk waterbad de afwassching der zonden zelve?

Antw. Neen het, want alleen het bloed van Jezus Christus en de Heilige Geest reinigt ons van alle zonden.

[Matth. 3:11; 1 Petr. 3:21; Ef. 5:26; 1 Joh. 1:7; 1 Cor. 6:11].

Matth. 3:11. „Ik doop u wel met water tot bekeering, maar die na mij komt, die zal u met den Heiligen Geest en met vuur doopen".

1 Joh. 1:7. „Het bloed van Jezus Christus, Gods Zoon, reinigt ons van alle zonden".

73ste Vraag. Waarom noemt dan de Heilige Geest den Doop „*het bad der wedergeboorte*" en „*de afwasscbing der zonden*"?

Antw. God spreekt alzoo niet zonder groote oorzaak; namelijk, niet alleen om ons daarmede te leeren, dat, gelijk de onzuiverheid des lichaams door het water, alzoo ook onze zonden door het bloed en den Geest van Jezus Christus weggenomen worden, maar veel meer, omdat Hij ons door dit goddelijk pand en waarteeken wil verzekeren, dat wij zoo waarachtig van onze zonden geestelijk gewasschen zijn, als wij uitwendig met water gewasschen werden.

[Tit. 3:5; Hand. 2:38; Hand. 22:16; Openb. 1:5; Openb. 7:14; 1 Cor. 6:11; Marc. 16:16; Gal. 3:27.]

Hand. 22:16. „En nu, wat vertoeft gij? sta op en laat u doopen, en uwe zonden afwasschen, aanroepende den naam des Heeren".

Gal. 3:27. „Zoo velen, als gij in Christus gedoopt zijt, hebt gij Christus aangedaan".

1 Cor. 6:11. „Maar gij zijt afgewasschen, maar gij zijt geheiligd, maar gij zijt gerechtvaardigd, in den naam van den Heere Jezus, en door den Geest onzes Gods".

74ste Vraag. Zal men ook de jonge kinderen doopen?

Antw. Ja; want mitsdien zij, zoowel als de volwassenen, in het Verbond Gods en Zijne gemeente begrepen zijn, en dat hun door Christus' bloed de verlossing van de zonden, en de Heilige Geest, Die het geloof werkt, niet minder dan den volwassenen toegezegd wordt, zoo moeten zij ook door den Doop, als door het teeken des Verbonds, in de Christelijke Kerk ingelijfd, en van de kinderen der ongeloovigen onderscheiden worden, gelijk in het Oude Verbond of Testament door de Besnijdenis geschied is, voor welke in het Nieuwe Verbond de Doop ingezet is.

[Gen. 17:7; Mattb. 19:14; Luc. 1:14, 15; Ps. 22:11; 1 Kon 14:13; Deut. 29:10—15; Jes. 44:1, 2, 3; Hand. 2:39; Hand. 10:47;

Joël 2:16; Ezech. 16:20, 21; Ps. 102:29: Ps. 103:17, 18; Ps. 115:14; Gen. 17:14; 1 Cor. 7:14; Col. 2:11—13.]

Gen. 17:7. „Ik zal mijn verbond oprichten tusschen Mij en tusschen u, en tusschen uw zaad ná u in hunne geslachten, tot een eeuwig verbond, om u te zijn tot een God en uwen zade na u".

Hand. 2:39. Want u komt de belofte toe en aan uwe kinderen en aan allen die daar verre zijn, zoovelen als er de Heere, onze God, toe roepen zal".

[Tegenstanders: *Doopsgezinden* (vroeger Wederdoopers), *Baptisten*, *Mennonieten* of *Mennisten* (Menno Simons † 1561), *Darbisten*, *Mormonen* enz.]

VAN HET HEILIG AVONDMAAL ONZES HEEREN JEZUS CHRISTUS.

ZONDAG 28.

75ste Vraag. Hoe wordt gij in het Heilig Avondmaal vermaand en verzekerd, dat gij aan de eenige offerande van Christus, aan het kruis volbracht, en aan al Zijn goed gemeenschap hebt?

Antw. Alzoo, dat Christus mij en allen geloovigen tot Zijne gedachtenis van dit gebroken brood te eten, en van dezen drinkbeker te drinken bevolen heeft; en daartoe ook belooft: *eerstelijk*, dat Zijn lichaam zoo zeker voor mij aan het kruis geofferd en gebroken, en Zijn bloed voor mij vergoten is, als ik met de oogen zie, dat het brood des Heeren voor mij gebroken, en de drinkbeker mij medegedeeld wordt; en *ten andere*, dat Hij Zelf mijne ziel met Zijn gekruist lichaam en vergoten bloed zoo zeker tot het eeuwige leven spijst en laaft, als ik het brood en den drinkbeker des Heeren (als zekere waarteekenen des lichaams en bloeds van Christus) uit des dienaars hand ontvang, en met den mond geniet.

[Matth. 26:26—28; Marc. 14:22—24; Luc. 22:19, 20; 1 Cor. 10·16, 17; 1 Cor. 11:23—25; 1 Cor. 12:13; 1 Petr. 2 2; Joh. 6:48—58].

1 Cor. 11:26. „Want zoo dikwijls als gij dit brood zult eten en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren totdat hij komt".

76ste Vraag. Wat wil dat zeggen: „het gekruisigde lichaam van Christus te eten, en Zijn vergoten bloed te drinken?"

Antw. Het is niet alleen, met een geloovig hart, het gansche

lijden en sterven van Christus aannemen, en daardoor vergeving der zonden en het eeuwige leven verkrijgen; maar ook daarbenevens door den Heiligen Geest, Die te zamen in Christus en in ons woont, alzoo met Zijn heilig lichaam hoe langer hoe meer vereenigd te worden, dat wij, al is het, dat Christus in den hemel is, en wij op aarde zijn, nochtans vleesch van Zijn vleesch, en been van Zijn gebeente zijn, en dat wij door éénen Geest (als leden ééns lichaams door ééne ziel) eeuwiglijk leven en geregeerd worden.

[Joh. 6 : 35, 40. 47, 48, 50, 51, 53, 54; Joh. 6 : 55, 56; Col. 3 : 1; Hand. 3 · 21; 1 Cor. 11 : 26; Ef. 5 : 29, 30; Ef. 3 : 16; 1 Cor. 6 : 15; 1 Joh. 3 : 24; 1 Joh. 4 : 13; Joh. 6 : 57; Joh. 15 : 1—6; Ef. 4 : 15, 16].

1 Cor. 10 : 16. „De drinkbeker der dankzegging, dien wij dankzeggende zegenen, is die niet eene gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood, dat wij breken, is dat niet eene gemeenschap des lichaams van Christus"?

77ste Vraag. Waar heeft Christus beloofd, dat Hij de geloovigen zóó zeker alzoo met Zijn lichaam en bloed wil spijzen en laven, als zij van dit gebroken brood eten en van dezen drinkbeker drinken?

Antw. In de inzetting des Avondmaals, die aldus luidt: (1 Cor. 11 : 23—26): „*De Heere Jezus nam, in den nacht, in welken Hij verraden werd, het brood, en als Hij gedankt had, brak Hij het, en zeide: Neemt, eet; dat is Mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot Mijne gedachtenis! Desgelijks nam Hij ook den drinkbeker na het eten des Avondmaals, en zeide: deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed; doet dat, zoo dikwijls als gij dien zult drinken, tot Mijne gedachtenis. Want zoo dikwijls als gij dit brood zult eten en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt.*"

Deze toezegging wordt ook herhaald door den heiligen Apostel Paulus, waar hij spreekt (1 Cor. 10 vs. 16, 17): „*De drinkbeker der dankzegging, dien wij dankzeggende zegenen, is die niet eene gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood, dat wij breken, is dat niet eene gemeenschap des lichaams van Christus? Want één brood is het, zoo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn.*"

[Matth. 26 : 26—28; Marc. 14 : 22—24; Luk. 22 : 19, 20].

ZONDAG 29.

78ste Vraag. Wordt dan uit brood en wijn het wezenlijk lichaam en bloed van Christus?

Antw. Neen; maar gelijkerwijs het water in den Doop niet in het bloed van Christus veranderd wordt, noch de afwassching der zonden zelve is, (waarvan het alleen een goddelijk waarteeken en verzekering is), alzoo wordt ook het brood in het Avondmaal niet het lichaam van Christus zelf, hoewel het, naar den aard en de eigenschap der Sacramenten, het lichaam van Christus [1]) genaamd wordt.

[Matth. 26 : 29; Ef. 5 : 26; Tit. 3 : 5; 1 Cor. 10 : 16; 1 Cor. 11 : 26; Gen. 17 : 10, 11; Ef. 12 11, 13; Ef. 13 : 9; 1 Petr. 3 : 21; 1 Cor. 10 : 3, 4].

1 Cor. 10 : 4. „want zij dronken uit de geestelijke steenrots, die volgde, en de steenrots was Christus".

79ste Vraag. Waarom noemt dan Christus het brood „*Zijn lichaam*", en den drinkbeker „*Zijn bloed*", of „*het Nieuwe Testament in Zijn bloed*", en Paulus „*de gemeenschap des lichaams en des bloeds van Christus?*"

Antw. Christus spreekt alzoo niet zonder groote oorzaak; namelijk: niet alleen om ons daarmede te leeren, dat, gelijk brood en wijn dit tijdelijk leven onderhouden, alzoo ook Zijn gekruisigd lichaam en Zijn vergoten bloed de waarachtige spijs en drank zijn, waardoor onze zielen ten eeuwigen leven gevoed worden; maar veel meer, om ons door deze zichtbare teekenen en panden te verzekeren, dat wij zoo waarachtig Zijn waar lichaam en bloed, door de werking des Heiligen Geestes, deelachtig worden, als wij deze heilige waarteekenen met den lichamelijken mond tot Zijne gedachtenis ontvangen; en dat al Zijn lijden en gehoorzaamheid zoo zeker ons eigen is, als hadden wij zelven in onzen eigen persoon alles geleden en Gode voor onze zonden genoeg gedaan.

---

1) Christus — en niet Christus Jezus Zie „der Heidelberger Katechismus in seiner ursprünglichen Gestalt, herausgegeben von Albrecht Wolters. Bonn, 1864. Alsook: de Heidelbergsche Catechismus van Datheen. Heidelberg 1563, opnieuw uitgegeven door Prof J I. Doedes. Utrecht; Kemink & Zoon. 1881.

[Joh. 6:55, 57; 1 Cor. 10:16; 1 Cor. 15:45].

Joh 6:51. „Ik ben dat levende brood, dat uit den hemel nedergedaald is".

Joh. 6:55, 56. „Want mijn vleesch is waarlijk spijs en mijn bloed is waarlijk drank. Die mijn vleesch eet en mijn bloed drinkt, die blijft in mij en ik in hem".

[Rome: *transsubstantiatie* d. i. brood (ouwel) en wijn worden wezenlijk veranderd in het vleesch en bloed van Christus; de Luthersche Kerk: *de consubstantiatie* (met, in en onder het brood het lichaam van Christus enz.); Zwingli: de *figuratie* d. i. *enkel* teekenen om af te beelden en tot gedachtenis; *geen* genade-werking van Christus door het avondmaal; zoo ontbreekt het mystieke element en is het gebruik van het avondmaal niet bepaald noodig; Calvijn: teekenen en zegelen.]

ZONDAG 30.

80ste Vraag. Welk onderscheid is er tusschen het Avondmaal des Heeren en de Paapsche Mis?

Antw. Het Avondmaal des Heeren betuigt ons, dat wij volkomene vergeving van al onze zonden hebben door de eenige offerande van Jezus Christus, die Hij zelf eenmaal aan het kruis volbracht heeft, en dat wij door den Heiligen Geest Christus worden ingelijfd, Die nu naar Zijne menschelijke natuur niet meer op de aarde, maar in den hemel is, ter Rechterhand Gods, Zijns Vaders, en daar van ons wil aangebeden zijn. Maar de Mis leert, dat de levenden en de dooden *niet* door het lijden van Christus vergeving der zonden hebben, *tenzij* Christus nog dagelijks voor hen van de mispriesters geofferd worde, en dat Christus lichamelijk onder de gestalte van het brood en den wijn is, en daarom ook daarin moet aangebeden worden. En alzoo is de Mis in den grond anders niet, dan eene verloochening der eenige offerande en des lijdens van Jezus Christus, en eene vervloekte afgoderij [1]).

---

1) Deze 80ste vr. komt eerst in de 3de druk van den Heidelb. Cat. voor, Maart 1563. Men mag veilig aannemen, dat de „vervloeking" door het Twentsche Concilie (1545—1563) op 16 Juni en 17 Sept. 1652 over het Avondmaal der Protestanten uitgesproken, hiervan de oorzaak is.

Sedert de 12de eeuw is in de Roomsche Kerk de kelk aan de leeken onthouden. In plaats van brood komt de ouwel. Het 4de Lateraansche Concilie (1215) zegt: minstens éénmaal 's jaars biechten en ter communie gaan (met Paschen).

[Hebr. 10:10, 12; Hebr. 7:26. 37; Hebr. 9:12, 25; Joh. 19:30; Matth. 26:28; Luc. 22:19; 1 Cor. 10:16, 17; 1 Cor. 6:17; Joh. 20:17; Col. 3:1; Hebr. 1:3; Hebr. 8:1: Matth. 6:20, 21: Joh. 4:21; Joh. 20:17; Luc. 24:52: Hand. 7:55; Col. 3:1; Filipp. 3:20; 1 Thess. 1:10; Hebr. 9:26; Hebr. 10:12, 14].

Hebr. 7:26, 27. „Zoodanig een Hoogepriester betaamde ons .... dien het niet alle dagen noodig was .... eerst voor zijne eigene zonden slachtofferen op te offeren, daarna voor de zonden des volks, want dat heeft Hij éénmaal gedaan, toen Hij zichzelven heeft opgeofferd".

[De heilige hostie wordt door de geheimzinnige wijdings-spreuken van den priester tot God gemaakt en wordt goddelijke eere toegebracht, dat is een afgoderij die van God vervloekt is.

In de Roomsche Kerk staat de communie (avondmaal) naast de mis d.i. de telkens herhaalde onbloedige offerande van Christus (hostie = offer).]

81ste Vraag. Voor wie is het Avondmaal des Heeren ingesteld?

Antw. Voor degenen, die zichzelven vanwege hunne zonden mishagen, en nochtans vertrouwen, dat deze hun om Christus' wil vergeven zijn, en dat ook de overblijvende zwakheid met zijn lijden en sterven bedekt is; begeerende ook hoe langer hoe meer hun geloof te sterken en hun leven te beteren. Maar de geveinsden, en die zich niet met een waar hart tot God bekeeren, die eten en drinken zichzelven een oordeel.

[Jer. 31:19; Ezech. 36:31; Ps. 51:19; 1 Cor. 11:23; Joh. 15:4; Joh. 13:34, 35; 1 Cor. 10:19, 20, 21, 22].

1 Cor. 11:28, 29. „De mensch beproeve zich zelven en ete alzoo van het brood en drinke van den drinkbeker; want die onwaardig eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelven een oordeel, niet onderscheidende het lichaam des Heeren".

Joh. 15:4. „Blijtt in Mij en Ik in u. Gelijkerwijs de rank geene vrucht kan dragen van zich zelve, zoo zij niet in den wijnstok blijft; alzoo ook gij niet, zoo gij in mij niet blijft".

2 Cor. 13:5. „Onderzoekt uzelven, of gij in het geloof zijt, beproeft uzelven".

82ste Vraag. Zal men ook tot dit Avondmaal laten komen, die zich met hunne belijdenis en leven als ongeloovige en goddelooze menschen aanstellen?

Antw. Neen; want alzoo wordt het Verbond Gods ontheiligd, en Zijn toorn over de gansche gemeente verwekt. Daarom is

de Christelijke Kerk schuldig, naar de ordening van Christus en zijne Apostelen, dezulken (totdat zij betering huns levens bewijzen) door de sleutelen des hemelrijks uit te sluiten.

[1 Cor. 11:20, 34; Jes. 1:11; Jes. 66:3; Tit. 3:10; 2 Cor. 6:14—18; 1 Cor. 5:13; Jer. 7:21; Ps. 50:16, 17].

Matth. 7:6. „Geeft het heilige den honden niet, en werpt uwe paarlen niet voor de zwijnen".

2 Cor. 6:14b, 15. „Wat mededeel heeft de gerechtigheid met de ongerechtigheid? en wat gemeenschap heeft het licht met de duisternis? En wat samenstemming heeft Christus met Belial? of wat deel heeft de geloovige met den ongeloovige"? (Ps. 50:16, 17).

De Kerkelijke tucht moet gaan over leer en leven; welke tucht noodig is om *de eere Gods*, om *het heil der zielen en den welstand der gemeente*, om *de eere van Koning Jezus*.]

ZONDAG 31.

83ste Vraag. Wat zijn de sleutelen des hemelrijks?

Antw. De verkondiging van het heilig Evangelie en de Christelijke ban of uitsluiting uit de Christelijke gemeente, door welke twee stukken het hemelrijk den geloovigen opengedaan, en den ongeloovigen toegesloten wordt.

[1 Tim. 3:15: Jes. 22:22; Matth. 16:19; Joh. 20:23; Matth. 18:18; Ps. 22:27; Joh 3:36].

Matth. 16:19. „Ik zal u geven de sleutelen van het koninkrijk der hemelen, en zoo wat gij binden zult op de aarde, zal in de hemelen gebonden zijn. En zoo wat gij ontbinden zult op de aarde, zal in de hemelen ontbonden zijn".

84ste Vraag. Hoe wordt het hemelrijk door de prediking van het heilig Evangelie ontsloten en toegesloten?

Antw. Alzoo, als, volgens het bevel van Christus, allen en een iegelijk geloovige verkondigd en openlijk betuigd wordt, dat hun (zoo dikwijls zij de beloften des Evangelies met waar geloof aannemen) waarachtig al hunne zonden van God, om der verdiensten van Christus wille, vergeven zijn: daarentegen allen ongeloovigen, en die zich niet van harte bekeeren, verkondigd en betuigd wordt, dat de toorn Gods en de eeuwige verdoemenis op hen ligt, zoolang zij zich niet bekeeren; naar welk getuigenis des Evangelies God, beide in dit en in het toekomende leven, oordeelen zal.

[Joh. 20 : 21, 22, 23; Matth. 16 : 19; Matth. 18 : 18].

Ps. 22 : 27. „De zachtmoedigen zullen eten en verzadigd worden, zij zullen den Heere prijzen, die hem zoeken; ulieder hart zal in eeuwigheid leven".

Joh. 3 : 36. Die in den Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven; maar die den Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem".

85ste Vraag. Hoe wordt het hemelrijk toegesloten en ontsloten door den Christelijken ban?

Antw. Alzoo, als, volgens het bevel van Christus, degenen, die onder den Christelijken naam onchristelijke leer of leven voeren, nadat zij, menigmaal broederlijk vermaand zijnde, van hunne dwalingen of schandelijk leven niet willen afstaan, der Gemeente, of dengenen, die van de Gemeente daartoe verordend zijn, aangebracht worden; en, zoo zij aan de vermaning zich niet storen, van henlieden, door het verbieden der Sacramenten, uit de Christelijke Gemeente, en van God Zelven uit het Rijk van Christus gesloten worden; en wederom als lidmaten van Christus en van Zijne Gemeente aangenomen, wanneer zij waarachtige betering beloven en bewijzen.

[Matth. 16 : 15—19; Openb. 3 : 7; Matth. 18 : 15—17; 1 Cor. 5 : 4, 5, 11; 2 Cor. 2 : 6, 7, 8; 1 Tim. 3 : 15; 2 Joh. 9, 10, 11].

Zie ook: Dordtsche Kerkorde art. 71—81.

Matth. 18 : 15—17. „Indien uw broeder tegen u gezondigd heeft, ga henen en bestraf hem tusschen u en hem alleen: indien hij u hoort, zoo hebt gij uwen broeder gewonnen, maar indien hij u niet hoort, zoo neem nog een of twee met u, opdat in den mond van twee of drie getuigen alle woord besta, en indien hij denzelven geen gehoor geeft, zoo zegt het der gemeente, en indien hij ook der gemeente geen gehoor geeft, zoo zij hij u als de heiden en de tollenaar".

HET DERDE DEEL.

VAN DE DANKBAARHEID.

ZONDAG 32.

86ste Vraag. Aangezien wij uit onze ellende, zonder eenige verdienste onzerzijds, alleen uit genade, door Christus verlost zijn, waarom moeten wij dan nog goede werken doen?

Antw. Daarom, dat Christus, nadat Hij ons met Zijn bloed gekocht en vrijgemaakt heeft, ons ook door Zijnen Heiligen Geest tot Zijn evenbeeld vernieuwt, opdat wij ons met ons gansche leven Gode dankbaar voor zijne weldaden bewijzen, en Hij door ons geprezen worde. Daarna ook, dat elk bij zichzelven van zijn geloof uit de vruchten verzekerd zij, en dat door onzen godzaligen wandel onze naasten ook voor Christus gewonnen worden.

[Hand. 20:28; 1 Petr. 1:18, 19; Rom. 6:13; Rom. 7:22; Rom. 12:1, 2; 1 Petr. 2:5, 9; Jud. 4; Gal. 2:17; Jes. 43:21; Tit. 2:14; 1 Cor. 6:20; Ef. 2:10; Matth. 5:16; 1 Petr. 2:12; 2 Petr. 1:10; Matth. 7:17; Gal. 5:6. 22; 1 Petr. 3:1, 2; Rom. 14:19; 2 Cor. 5:9; Jes. 60:81; Col. 1:10; 1 Cor 1:30; Luk. 22:32; J c. 5:19, 20; Jac. 2 17; 1 Joh. 2:3, 4; 1 Petr. 2:12; 1 Petr. 3:1—4; 1 Joh. 3:9; Gal. 5:25].

Efeze 2:8. „Want uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof".
1 Cor 6:20 Gij zijt duur gekocht, zoo verheerlijkt dan God in uw lichaam, en in uwen geest, welke Godes zijn". (Filipp. 4:8).
Matth. 7:18. „Een goede boom kan geen kwade vruchten voortbrengen, nog een kwade boom goede vruchten voortbrengen". Gal. 5:25).

[In verband met de heiligmaking (zie Zondag 24, wat de rechtvaardig making betreft) zijn de goede werken noodig: om de wille van de vernieuwing des levens door den H. Geest; om God te eeren; om zelf verzekering des geloofs te ontvangen; om onzen naaste voor Christus te winnen.]

87ste Vraag. Kunnen dan zij niet zalig worden, die, in hun goddeloos, ondankbaar leven voortvarende, zich tot God niet bekeeren?

Antw. In geenerlei wijze; want de Schrift zegt, dat geen onkuische, afgodendienaar, echtbreker, dief, gierigaard, dronkaard, lasteraar, noch roover, noch dergelijke, het Rijk Gods beërven zal.

[1 Cor. 6:9, 10; Ef. 5:5, 6; 1 Joh. 3:14; 1 Thess. 5:23; Gal. 5:19—21; Zefanja 2:1 enz.].

Efeze 5:5. Dat u niemand verleide met ijdele woorden: want om deze dingen komt de toorn Gods over de kinderen der ongehoorzaamheid. Zoo zijt dan hunne medegenooten niet".
Matth. 3:10. „Alle boom dan, die geene goede vrucht voortbrengt, wordt uitgehouwen en in het vuur geworpen".

ZONDAG 33.

88ste Vraag. In hoeveel stukken bestaat de waarachtige bekeering des menschen?

Antw. In twee stukken: in de afsterving van den ouden, en in de opstanding van den nieuwen mensch.

[Rom. 6:1, 4, 5, 6; Ef. 4:22—24: Col. 3:5, 6, 8, 9, 10; 1 Cor. 5:7; 2 Cor. 7:10].

Ef. 4:21—24. „(Te weten) dat gij zoudt afleggen, aangaande de vorige wandeling, den ouden mensch, die verdorven wordt door de begeerlijkheden der verleiding, en dat gij zoudt vernieuwd worden in den geest uws gemoeds, en den nieuwen mensch aandoen, die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid".

89ste Vraag. Wat is de afsterving van den ouden mensch?

Antw. Het is een hartelijk leedwezen, dat wij God door onze zonden vertoornd hebben, en dezelve hoe langer hoe meer haten en vlieden.

[Jer. 3:13; Joh. 16:8; Rom. 8:13; Jer. 14:20; Jes. 57:15; Joël 2:13, 14; Ps. 51:5; Hos. 6:1; 2 Cor. 7:10; Jer. 31:10; Ezra 9:6; Ps 32:5; Luc. 18:13; Ps. 5:13; Ps. 51:12; Jer. 31:18, 19; Ef. 4:24; Jer. 2:19; Ps. 38:6. Jes. 64:6; Jes. 6:5].

2 Cor. 7:10. De droefheid naar God werkt eene onberouwelijke bekeering tot zaligheid, maar de droefheid der wereld werkt den dood".

Ps. 18:26, 27. „Bij den goedertierene houdt Gij U goedertieren, bij den oprechten man houdt Gij U oprecht. Bij den reine houdt Gij u rein, maar bij den verkeerde bewijst Gij U een worstelaar."

90ste Vraag. Wat is de opstanding van den nieuwen mensch?

Antw. Het is eene hartelijke vreugd in God door Christus, en lust en liefde om naar den wil Gods in alle goede werken te leven.

[Rom. 5:1; Rom. 14:17; Jes. 57:15; Rom. 6:10, 11; Gal. 2:20; Luc. 1:6; Filip. 1:11; Filip. 4:4, 8; Ps. 4:7; Ps. 116:1, 2, 12, 13; Ps. 100; Ps. 16:11; 1 Joh. 3:9; Rom. 7:22; 2 Tim. 2:21].

Rom. 5:1. „Wij dan gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede bij God, door onzen Heere Jezus Christus".

Rom. 7:22. „Ik heb een vermaak in de wet Gods, naar den inwendigen mensch".

91ste Vraag. Maar wat zijn goede werken?

Antw. Alleen die uit waar geloof, naar de Wet Gods, Hem

ter eere geschieden; en niet, die op ons goeddunken of menscheninzettingen gegrond zijn.

[Rom. 14:23; Lev. 18:4; 1 Sam. 15:22; Ef. 2:10; Marc. 10:19; 1 Cor. 10:31; Ezech. 20:18, 19; Ezech. 36:27; Jes. 29:13; Matth. 15:7, 8, 9; Col. 2:23].

Hebr. 11:6. „Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen". (Rom. 14:23).

Matth. 15:9. „Tevergeefs eeren zij Mij, leerende leeringen, die geboden van menschen zijn". (Ezech. 36:27).

1 Cor. 15:31. „Hetzij dan dat gijlieden eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter eere Gods!

[Het *beginsel* moet zijn: uit het geloof; de *regel:* naar Gods wil; het *doel:* Hem ter eere.]

VAN DE WET.

ZONDAG 34.

92ste Vraag. Hoe luidt de Wet des Heeren?

Antw. God sprak al deze woorden (Ex. 20 vs. 2—17, Deut. 5 vs. 6—21):

Ik ben de HEERE uw God, die u uit Egypteland, uit het diensthuis, uitgeleid heb;

HET EERSTE GEBOD.

Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.

HET TWEEDE GEBOD.

Gij zult u geen gesneden beeld noch eenige gelijkenis maken van hetgeen boven in den hemel is, noch van hetgeen onder op de aarde is, noch van hetgeen in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen, want Ik, de HEERE uw God, ben een ijverig God, die de misdaad der vaderen bezoek aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde lid dergenen, die Mij haten; en doe barmhartigheid aan duizenden dergenen, die Mij liefhebben en mijne geboden onderhouden.

HET DERDE GEBOD.

Gij zult den Naam des Heeren, uws Gods, niet ijdellijk gebruiken; want de HEERE zal niet onschuldig houden, die Zijnen Naam ijdellijk gebruikt.

HET VIERDE GEBOD.

Gedenkt den Sabbatdag, dat gij dien heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag is de Sabbat des HEEREN uws Gods. Dan zult gij geen werk doen, gij, noch uw zoon, noch uwe dochter, noch uw dienstknecht, noch uwe dienstmaagd, noch uw vee, noch uw vreemdeling, die in uwe poorten is; want in zes dagen heeft de HEERE den hemel en de aarde gemaakt, de zee en al wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage. Daarom zegende de HEERE den Sabbatdag en heiligde denzelven.

HET VIJFDE GEBOD.

Eert uwen vader en uwe moeder, opdat uwe dagen verlengd worden in het land, dat u de HEERE, uw God, geeft.

HET ZESDE GEBOD.

Gij zult niet doodslaan.

HET ZEVENDE GEBOD.

Gij zult niet echtbreken.

HET ACHTSTE GEBOD.

Gij zult niet stelen.

HET NEGENDE GEBOD.

Gij zult geene valsche getuigenis spreken tegen uwen naaste.

HET TIENDE GEBOD.

Gij zult niet begeeren uws naasten huis; gij zult niet begeeren uws naasten vrouw, noch zijnen dienstknecht, noch zijne dienstmaagd, noch zijnen os, noch zijnen ezel, noch iets, dat uws naasten is.

(Calvijn geeft bij de verklaring der wet deze drie regels:
1°. ieder verbod sluit tevens een gebod in zich;
2°. in ieder soort van overtreding zijn alle andere gelijksoortige overtredingen mede vervat; en
3°. met de uitwendige zonde zijn de innerlijke gezindheden tevens verboden).

93ste Vraag. Hoe worden deze tien geboden verdeeld?
Antw. In twee tafelen, waarvan de eerste leert, hoe wij

ons jegens God zullen houden; de andere, wat wij onzen naaste schuldig zijn.

[Deut. 4:13; Ex. 34:28; Deut. 10:3, 4; Matth. 22:37—40; Rom. 13:8; Gal. 5:14].

Deut. 4:13. „Toen verkondigde Hij u Zijn verbond, dat Hij u gebood te doen, de tien woorden, en schreef ze op twee steenen tafelen".

Matth. 22:40. „Aan deze twee geboden hangt de gansche Wet en de Profeten". Deut. 6:4,5; — Lev. 19:17, 18).

94ste Vraag. Wat gebiedt God in *het eerste gebod?*

Antw. Dat ik, zoo lief als mij mijner ziele zaligheid is, alle afgoderij, tooverij, waarzegging, superstitie of bijgeloof, aanroeping van de heiligen of van andere schepselen, mijde en vliede, en den eenigen waren God recht leere kennen. Hem alleen vertrouwe, in alle ootmoedigheid en lijdzaamheid mij aan Hem alleen onderwerpe, van Hem alleen alles goeds verwachte, Hem van ganscher harte liefhebbe, vreeze en eere; alzoo, dat ik eer van alle schepselen afga en die varen late, dan dat ik in het allerminste tegen Zijnen wil doe.

[1 Joh. 5:21; 1 Cor. 6:10; 1 Cor. 10:7, 15; Lev. 19:31; Deut. 18:9, 10; Matth. 4:10; Openb. 19:10; Openb. 22:8, 9; Joh. 17:3; Jer. 17:5, 7; 1 Petr. 5:5; Hebr. 10:36; Col. 1:11; Rom. 5:3, 4; 1 Cor. 10:10: Filipp. 2:14; Ps. 104:27; Jes. 45:7; Jac. 1:17; Deut. 6:5; Matth. 22:37; Deut. 6:2; Ps. 111·10; Spr. 1:7; Spr. 9:10; Matth. 10:28; Matth. 4:10; Deut. 10:20; Matth. 5:29; Matth. 10:37; Hand. 5:29; Jes 45].

Jer. 17:5. „Zoo zegt de Heere: vervloekt is de man, die op eenen mensch vertrouwt, en vleesch tot zijnen arm stelt en wiens hart van den Heere afwijkt". (vers 13).

95ste Vraag. Wat is afgoderij?

Antw. Afgoderij is, in de plaats van den eenigen waren God, Die Zich in Zijn Woord geopenbaard heeft, of benevens Hem, iets anders versieren (verzinnen) of hebben, waarop de mensch zijn vertrouwen zet.

[Efeze 5:5; 1 Kron. 16:26; Filipp. 3:19; Gal. 4:8; Ef. 2:12; 1 Joh. 2:23; 2 Joh. 9; Joh. 5:23; Ps. 81:9; 1 Cor. 10:7; 1 Joh. 5:21]

Jes. 45:16. „Zij zullen beschaamd en ook tot schande worden, zij allen; tezamen zullen zij met schande heengaan, die de afgoden maken". (Hosea 4:17).

ZONDAG 35.

96ste Vraag. Wat eischt God in *het tweede gebod?*

Antw. Dat wij God op geenerlei wijze afbeelden, noch op eene andere wijze vereeren, dan Hij in Zijn Woord bevolen heeft.

[Jes. 40 · 18, 19, 25; Deut. 4 : 15, 16; Jer. 10 : 1—15; Rom. 1 : 23; Hand. 17 : 20; 1 Sam. 15 : 23; Deut. 12 : 30; Matth. 15 : 9; Joh. 4 : 24; 1 Kon. 8 : 27].

1 Kon. 12 : 28. „Daarom hield de koning (n.l. Jeróbeam) een raad, en maakte twee gouden kalveren; en hij zeide tot hen: Het is ulieden te veel om op te gaan naar Jeruzalem; zie uwe goden, o Israël! die u uit Egypteland opgebracht hebben". (Ex. 32 : 4, 7).

97ste Vraag. Mag men dan ganschelijk geene beelden maken?

Antw. God kan en mag op geenerlei wijze afgebeeld worden. Maar al is het, dat de schepselen mogen afgebeeld worden, zoo verbiedt God toch hunne beeltenis te maken en te hebben, om die te vereeren, of God daardoor te dienen.

[Jes. 40 : 25; Ex. 34 : 17; Ex. 23 : 24; Ex. 34 : 13, 15; Num. 33 : 52; Jes. 42 : 8; Jes. 48 : 11; Deut. 27 · 15; Ex 32 : 8; Ps. 115 : 3—8; Jes. 44 : 12—20; Jes. 46 : 5—8; Hand. 17 : 29; Rom. 1 : 23, 24; Hand. 7 : 42, 43; Openb. 22 : 8, 9].

Deut. 27 : 15. „Vervloekt zij de man, die een gesneden of gegoten beeld, eenen gruwel des Heeren, een werk van 's werkmeesters handen, zal maken en zetten in het verborgene — en al het volk zal antwoorden en zeggen: Amen".

Jes. 42 : 8. „Ik ben de HEERE, dat is Mijn naam; en Mijne eer zal Ik geen' anderen geven, nog mijnen lof den gesnedenen beelden".

98ste Vraag. Maar zou men de beelden in de kerken als boeken der leeken niet mogen dulden?

Antw. Neen: want wij moeten niet wijzer zijn dan God, Die Zijne Christenen niet door stomme beelden, maar door de levende verkondiging Zijns Woords wil onderwezen hebben.

[Jer. 10 : 8; Hab. 2 : 18, 19; Rom. 10 : 17; 2 Petr. 1 : 19; 2 Tim. 3 : 16, 17].

Jer. 10 : 8. „In één ding zijn zij toch onvernuftig en zot; een hout is een onderwijs der ijdelheden".

[Rome loochent de duidelijkheid en genoegzaamheid der Schrift.

Langzamerhand zijn de beelden in de kerk gekomen, waarvoor men eerst eerbiedig knielde — maar waarbij men spoedig hulp en heil zocht.

Veel verzet — maar keizerin Irene heeft in 787 op de kerkvergadering te Nicea de vereering der beelden gewettigd en keizerin Theodora bevestigde dat in 842 op de Synode te Constantinopel. Van dien tijd af is het gebruik van beelden in de kerk gebleven].

ZONDAG 36.

99ste Vraag. Wat wil *het derde gebod?*

Antw. Dat wij niet alleen met vloeken, of met eenen valschen eed, maar ook met onnoodig zweren den Naam van God niet lasteren, noch misbruiken, noch ons met ons stilzwijgen en toezien aan zulke schrikkelijke zonden deelachtig maken; en in één woord, dat wij den heiligen Naam van God anders niet dan met vreeze en eerbied gebruiken, opdat Hij van ons recht beleden, aangeroepen, en in al onze woorden en werken geprezen worde.

[Lev. 24:15, 16; Lev. 19:12; Matth. 5:37; Jac. 5:12; Lev. 5:1; Spr. 29:24; Jer. 4:2; Jes. 45:23; Matth. 10:32; Rom. 10. 10:9, 10; Ps. 50:15; 1 Tim. 2:8; Col. 3:17; Rom. 2:24; 1 Tim. 6:1].

Lev. 2:14. „Brengt den vloeker uit tot buiten het leger, en allen, die het gehoord hebben, zullen hunne handen op zijn hoofd leggen, daarna zal hem de geheele vergadering steenigen".

Matth. 5:37. „Maar laat zijn uw woord: ja, ja; neen, neen; — wat bóven deze is, dat is uit den booze".

100ste Vraag. Is het dan zoo groote zonde Gods Naam met zweren en vloeken te lasteren, dat God Zich ook over hen vertoornt, die, zooveel als hun mogelijk is, het vloeken en zweren niet helpen weren en verbieden?

Antw. Ja gewisselijk; want er is geen grooter zonde, noch die God meer vertoornt, dan de lastering Zijns Naams, waarom Hij ook bevolen heeft dezelve met den dood te straffen.

[Spr. 29:24; Lev. 5:1; Lev. 24:14—16].

Lev. 24:16. „Wie den naam des Heeren zal gelasterd hebben, zal zekerlijk gedood worden".

Col. 3:17. „Al wat gij doet met woorden of met werken, doet het alles in den naam van den Heere Jezus, dankende God en den Vader door Hem".

Ps. 40:11. „Uwe gerechtigheid bedek ik niet in het midden mijns harten; uwe waarheid en uw heil spreek ik uit; uwe weldadigheid en uwe trouw verheel ik niet in de groote gemeente".

ZONDAG 37.

101ste Vraag. Maar mag men ook godzaliglijk bij den Naam van God eenen eed zweren?

Antw. Ja, als het de Overheid van hare onderdanen, of anderszins ook de nood vordert, om trouw en waarheid daardoor te bevestigen, en dat tot Gods eer en des naasten heil [1]); want zulk eedzweren is in Gods Woord gegrond, en daarom ook van de heiligen in het Oude en Nieuwe Testament recht gebruikt geweest.

[Jes 45:23; Jes. 19:18; Deut. 10:20; Gen. 21:24; Jer. 12:16 Deut. 6:13; Jes. 48:1; Hebr. 6:16; Gen. 31:53; Jozua 9:15; 1 Sam. 24:23; 2 Sam. 3:35; 1 Kon. 1:29; Rom. 1:9; Rom. 9;1; 2 Cor. 1:23].

Ps. 89:36. „Ik heb eens gezworen bij mijne heiligheid: zijn zaad zal in der eeuwigheid zijn"

„Ps. 110. „De Heere heeft gezworen en het zal Hem niet berouwen: Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizedek".

Jer. 17:10. „Ik, de Heere, doorgrond het hart en proef de nieren: en dat, om een iegelijk te geven naar zijne wegen, naar de vrucht zijner handelingen"

Ps. 63:6. „Een iegelijk die bij Hem zweert, zal zich beroemen, want de mond der leugensprekers zal gestopt worden".

2 Cor. 1:23. „Doch ik aanroepe God tot een getuige over mijne ziel, dat ik om u te sparen nog te Corinthe niet ben gekomen".

Jer. 4:2. „Zweert zoo waarachtig als de Heere leeft, in waarheid, in recht en in gerechtigheid".

(De dooperschen, die den eed verwerpen, begingen deze fout: dat ze hier op aarde zich reeds een rijk der heerlijkheid wilden vestigen. Men rekende maar àl te weinig met het feit en de kracht der zonde, die zich tot de wederkomst van Christus ook in de kerk zal laten gevoelen.

Ook wilden zij de wereld maar aan zich zelf overlaten. En daarom nam men de ordinantie Gods betreffende den eed, dien God instelde om in 't midden der wereld nog trouw en waarheid in stand te houden, weg.

102de Vraag. Mag men ook bij de heiligen of bij eenige andere schepselen een eed zweren?

Antw. Neen; want een rechten eed zweren is God aan-

---

1) De Duitsche tekst heeft: „Zu Gottes ehr und des nechsten heil". Wolters S 68. In 't Hollandsch moet hier dan ook niet zaligheid maar heil gelezen worden.

roepen, dat Hij, als Die alleen het hart kent, der waarheid getuigenis wil geven en mij straffen, indien ik valschelijk zweer; welke eer aan geene schepselen toebehoort.

[Jer. 5:7; 2 Cor. 1:23; Rom. 9:1; Matth. 5:34, 35, 36; Jac. 5:12].

Jer. 5:7. „Hoe zou Ik overzulks u vergeven? uwe kinderen verlaten Mij, en zweren bij hen, die geen God zijn".

Ex. 23:11b. „En de naam van andere goden zult gij niet gedenken, uit uwen mond zal hij niet gehoord worden".

ZONDAG 38.

103de Vraag. Wat gebiedt God in *het vierde gebod?*

Antw. *Eerstelijk*, dat de kerkedienst of het predikambt, en de scholen onderhouden worden, en dat ik, inzonderheid op den Sabbath, dat is op den rustdag, tot de Gemeente Gods naarstig kome, om Gods Woord te hooren, de Sacramenten te gebruiken, God den Heere openlijk aan te roepen, en den armen christelijke handreiking te doen.

Ten andere, dat ik al de dagen mijns levens van mijne booze werken ruste, den Heere door Zijnen Geest in mij late werken, en alzoo den eeuwigen Sabbath in dit leven aanvange.

[Ps. 5:8; Ps. 26:8, 12; Ps. 27:4; Ps. 36:9; Ps. 42; Ps. 65:5; Ps. 84; Ps. 116:12, 13, 17, 18, 19; Ps. 63:2; Tit. 1:5; 2 Tim. 3:14; 1 Cor. 9:13, 14; 2 Tim. 2:2; 2 Tim. 3:15; Ps. 40:10, 11; Ps. 68:27; Hand. 2:42; 1 Tim. 4:13; 1 Cor. 14:29; 1 Cor. 11:33; 1 Tim. 2:1; 1 Cor. 14:16; 1 Cor. 16:2; Jes. 66:23; Rom. 7:22; Ef. 4:22—24; 1 Cor. 6:20; Matth. 7:18; Gal. 5:25].

Openb. 1:20. „En ik was in den geest op den dag des Heeren".

1 Cor. 16:2. „Op elken eersten dag der week legge een iegelijk van u (iet-) bij zich zelven weg, vergaderende een schat, naar dat hij welvaren verkregen heeft".

Ps. 84:2, 3. „Hoe lieflijk zijn uwe woningen, o Heere der heirscharen! Mijne ziel is begeerig, en bezwijkt ook van verlangen naar de voorhoven des Heeren; mijn hart en mijn vleesch roepen uit tot den levenden God".

Ef. 4:11, 12. „En dezelfde (n.l. Christus) heeft gegeven sommigen tot apostelen en sommigen tot profeten en sommigen tot evangelisten en sommigen tot herders en leeraars: tot de volmaking der heiligen, tot het werk der bediening, tot opbouwing des lichaams van Christus".

Hebr. 10:25. „Laat ons onze onderlinge bijeenkomst niet nalaten, gelijk sommigen de gewoonte hebben".

Ef. 5 : 11. „En hebt geen gemeenschap met de onvruchtbare werken der duisternis, maar bestraft ze ook veeleer.

ZONDAG 39.

104de Vraag. Wat wil God in *het vijfde gebod?*

Antw. Dat ik mijnen vader en mijne moeder, en allen, die over mij gesteld zijn, alle eer, liefde en trouw bewijze, en mij aan hunne goede leer en straf met behoorlijke gehoorzaamheid onderwerpe, en ook met hunne zwakheid en gebreken geduld hebbe, aangezien het God belieft, ons door hunne hand te regeeren.

[Ef. 6 : 1, 2. 5; Col. 3 : 18, 20, 22; Ef. 5 : 22; Spr. 1 : 8; Spr. 4 : 1; Spr. 15 : 20; Spr. 20 : 20; Spr. 23 : 22; Spr. 30 : 17; Ex. 21 : 17; Rom. 13 : 1; Gen. 9 : 24; 1 Petr. 2 : 18; Ef. 6 : 4, 9; Col. 3 : 20; Rom. 13 : 2, 3; Matth. 22 : 21].

Rom. 13 : 1. „Alle ziel zij de machten over haar gesteld onderworpen. Want daar is geene macht, dan van God, en de machten, die daar zijn, die zijn van God verordend".

Spr 20 : 20. „Wie zijnen vader of zijne moeder vloekt, diens lamp zal uitgebluscht worden in zwarte duisternis".

ZONDAG 40.

105de Vraag. Wat eischt God in *het zesde gebod?*

Antw. Dat ik mijnen naaste, noch met gedachten, noch met woorden, of eenig gelaat, veel minder met de daad, door mijzelven, of door anderen, onteere, hate, kwetse, of doode, maar dat ik alle wraakgierigheid aflegge, ook mijzelven niet kwetse, of moedwillig in eenig gevaar begeve; waarom ook de Overheid het zwaard draagt, om den doodslag te weren.

[Matth. 5 : 21, 22; Matth. 26 : 52; Gen. 9 : 6; Ef. 4 : 26; Rom. 12 : 19; Matth. 5 : 25; Matth. 18 : 35; Rom. 13 : 14; Col. 2 23; Matth 4 : 7; Gen. 9 : 6; Ex. 21 : 14; Matth. 26 : 52; Rom. 13 : 4].

Rom 12 : 19. „Wreekt u zelven niet, beminden! maar geeft den toorn plaats. Want daar is geschreven: Mij komt de wrake toe. Ik zal het vergelden, zegt de Heere".

Jac. 3 : 16. „Want waar nijd en twistgierigheid is, aldaar is verwarring en alle booze handel".

Rom. 13 : 4. „De overheid is Gods dienaresse, u ten goede. Maar, indien gij kwaad doet, zoo vrees, want zij draagt het zwaard niet te

vergeefs; want zij is Gods dienaresse, eene wreekster tot straf dengene, die kwaad doet".

106de Vraag. Maar dit gebod schijnt alleen van het doodslaan te spreken.

Antw. God, verbiedende den doodslag, leert ons, dat Hij *den wortel* des doodslags, als nijd, haat, toorn en wraakgierigheid, haat, en zulks alles voor eenen doodslag houdt.

[Spr. 14:30; Rom. 1:29; 1 Joh. 2:11; Jac. 1:20; Gal. 5:19—21; 1 Joh. 3:15; Jac. 3:16; Matth. 5:21—26].

1 Joh. 3:15. „Een iegelijk die zijnen broeder haat, is een doodslager; en gij weet, dat geen doodslager het eeuwige leven heeft in zich blijvende".

1 Petr. 3:9. „Vergeldt geen kwaad voor kwaad, of schelden voor schelden".

107de Vraag. Maar is het genoeg, dat wij onzen naaste, gelijk gezegd is, *niet dooden?*

Antw. Neen; want God, *verbiedende* den nijd, haat en toorn, *gebiedt*, dat wij onzen naaste liefhebben als onszelven, en jegens hem geduld, vrede, zachtmoedigheid, barmhartigheid en alle vriendelijkheid bewijzen; zijne schade, zooveel ons mogelijk is, afkeeren, en ook onzen vijanden goed doen.

[Matth. 22:39; Matth. 7:12; Rom 12:10; Ef. 4:2; Gal. 6:1, 2; Matth. 5:5; Rom. 12:18; Luc. 6:36; Matth. 5:7; 1 Petr. 3:8; Col. 3:12; Ex. 23:5; Matth. 5:44, 45; Rom. 12:20].

Matth. 5:44. „Hebt uwe vijanden lief; zegent ze, die u vervloeken; doet wel degenen, die u haten; en bidt voor degenen, die u geweld doen, en die u vervolgen".

Spr. 25:21, 22. „Indien dengenen, die u haat, hongert, geef hem brood te eten; en zoo hij dorstig is, geef hem water te drinken: want gij zult vurige kolen op zijn hoofd hoopen, en de Heere zal het u vergelden".

ZONDAG 41.

108ste Vraag. Wat leert ons *het zevende gebod?*

Antw. Dat alle onkuischheid van God vervloekt is, en dat wij daarom, dezelve van harte vijand zijnde, kuisch en tuchtelijk leven moeten, hetzij in den heiligen huwelijken staat, of buiten denzelven.

[Gen. 1:18; Maleachi 2:15; Spr. 31:30; Spr. 6:32; Lev. 18:28; Judas:23; 1 Thess. 4:3—5; Ef. 5:5, 6; Hebr. 13:4; 1 Cor. 7:7].

Spr. 31 : 30. „De bevalligheid is bedrog en de schoonheid ijdelheid; maar eene vrouw, die den Heere vreest, die zal geprezen worden".

Ef. 5 : 5, 6. „Dit weet gij, dat geen hoereerder of onreine, of gierigaard, die een afgodendienaar is, erfenis heeft in het Koninkrijk van Christus en van God; want om deze dingen komt de toorn Gods".

Gen. 39 : 9*b*. „hoe zoude ik dan dit een zóo groot kwaad doen en zondigen tegen God!"

Hebr. 13 : 4. „Het huwelijk is eerlijk onder allen en het bed onbevlekt; maar hoereerders en overspelers zal God oordeelen".

Mal. 2 : 15. „Heeft Hij niet maar éene gemaakt, hoewel Hij des geestes overig had?"

109de Vraag. Verbiedt God in dit gebod niet meer dan echtbreken en dergelijke schandelijkheden?

Antw. Dewijl ons lichaam en ziel tempelen des Heiligen Geestes zijn, zoo wil Hij, dat wij die beide zuiver en heilig bewaren; daarom verbiedt Hij alle onkuische daden, gebaren, woorden, gedachten, lusten, en wat den mensch daartoe trekken kan.

[Ef. 5 : 3, 4; 1 Cor. 6 : 18, 19; Matth. 5 : 27, 28; Ef. 5 : 18; 1 Cor. 15 : 33; Ps. 119 : 37].

1 Cor. 15 : 33. „Dwaalt niet: kwade samensprekingen verderven goede zeden".

Ef 4 : 29. „Geen vuile rede ga uit uwen mond".

Matth. 15 : 19. „Uit het hart komen voort: booze bedenkingen, doodslagen, overspelen, hoererijen, dieverijen, valsche getuigenissen, lasteringen".

Rom. 12 : 1. „Ik bid u dan, broeders, door de ontfermingen Gods, dat gij uwe lichamen stelt tot een levende, heilige, Gode welbehagelijke offerande, welke is uwe redelijke godsdienst."

ZONDAG 42.

110de Vraag. Wat *verbiedt* God in *het achtste gebod?*

Antw. God verbiedt niet alleen dát stelen en rooven, hetwelk de Overheid straft; maar Hij noemt ook dieverij alle booze stukken en aanslagen, waarmede wij onzes naasten goed denken aan ons te brengen, hetzij met geweld of schijn des rechts, als met valsch gewicht, el, maat, waar, munt, woeker, of door eenig middel van God verboden; daarbij ook alle gierigheid, alle misbruik en verkwisting Zijner gaven.

[1 Cor. 6 · 10; 1 Cor. 5 : 10; Spr. 22 : 2; Jes. 33 : 1; Luc. 3 : 14; 1 Thess. 4 : 6; Spr. 1 : 19; Spr. 11 : 1; Spr. 16 : 11; Ez. 45 : 9, 10; Deut. 25 : 13; Ps. 15 : 5; Luc. 6 : 35; Ps. 119 : 36; Spr. 3: 9; 1 Cor. 6 : 10; Spr. 23 : 20, 21; Spr. 21 : 20].

1 Tim. 6 : 10. „De geldgierigheid is een wortel van alle kwaad".

Spr. 1 : 19. „Zoo zijn de paden van een iegelijk die gierigheid pleegt; zij zal de ziel van haren meester vangen".

Spr. 23 : 21. „De sluimering doet verscheurde kleederen dragen".

111de Vraag. Maar wat *gebiedt* God in dit gebod?

Antw. Dat ik mijns naasten nut, waar ik kan en mag, bevordere; met hem alzoo handele, als ik wilde, dat men met mij handelde; daarbij ook, dat ik trouwelijk arbeide, opdat ik den nooddruftige helpen moge.

[Matth. 7 : 12; Ef. 4 : 28; 1 Tim. 5 : 8; Ps. 128 : 1, 2; Matth. 5 : 7].

Matth. 7 : 12. „Alle dingen dan, die gij wilt, dat u de menschen zouden doen, doet gij hun ook alzoo".

Ef. 4 : 28. „Die gestolen heeft, stele niet meer, maar arbeide liever, werkende dat goed is met de handen, opdat hij hebbe mede te deelen dengene, die nood heeft.

ZONDAG 43.

112de Vraag. Wat wil *het negende gebod?*

Antw. Dat ik tegen niemand valsche getuigenis geve, niemands woorden verdraaie, geen achterklapper of lasteraar zij, niemand lichtelijk en onverhoord oordeele of helpe veroordeelen, maar allerlei liegen en bedriegen, als eigene werken des duivels vermijde, tenzij ik den zwaren toorn Gods op mij laden wil; insgelijks, dat ik in het gericht en alle andere handelingen de waarheid liefhebbe, oprechtelijk spreke en bekenne; ook mijns naasten eer en goed gerucht, naar mijn vermogen, voorsta en bevordere.

[Spr. 18 : 21; Spr. 19 : 5. 9, 21, 28; Spr. 26 · 28; Ps. 15 · 3; Ps. 50 : 19, 20; Rom. 1 : 30; Matth. 7 : 1; Luc. 6 · 37; Joh. 8 : 44; Spr. 11 · 1; Spr. 12 · 22; Spr. 13 : 5; 1 Cor. 13 : 6; Ef. 4 : 25; Coll. 3 9, 10; 1 Petr. 4 · 8; Spr. 10 : 12; Spr. 4 : 24; Lev. 19 : 11, 16; Ps. 101 : 5a; Spr. 20 : 14; Ps. 55 : 22; Ps. 5 : 7; Openb. 22 : 15; Zachar. 8 : 19; Jes. 5 : 20].

Spr. 10 ; 12. „Haat verwekt krakeelen; maar de liefde dekt alle overtredingen toe".

Jes. 5 : 20. „Wee dengenen, die het kwade goed heeten en het goede

kwaad; die duisternis tot licht stellen en het licht tot duisternis; die het bittere tot zoet stellen en het zoete tot bitterheid".

Zachar. 8:19b. „Hebt de waarheid en den vrede lief".

ZONDAG 44.

113de Vraag. Wat eischt van ons *het tiende gebod?*

Antw. Dat ook de minste lust of gedachte tegen eenig gebod Gods in ons hart nimmermeer kome, maar dat wij te allen tijde, van ganscher harte, aller zonde vijand zijn, en lust tot alle gerechtigheid hebben.

[Gen. 3:6a; Rom. 7:7; Ps. 119:37; 1 Sam. 16:7b; Jac. 1:14, 15].

1 Sam. 16:7b. „De mensch ziet aan wat voor oogen is; maar de Heere ziet het hart aan".

Ps. 119:37. „Wend mijne oogen af, dat zij geene ijdelheid zien; maak mij levend door uwe wegen".

Rom. 7:7b. „Ook had ik de begeerlijkheid niet geweten zonde te zijn, indien de wet niet zeide: Gij zult niet begeeren".

Jac. 1:15. „Daarna de begeerlijkheid ontvangen hebbende baart zonde, en de zonde voleindigd zijnde, baart den dood".

114de Vraag. Maar kunnen degenen, die tot God bekeerd zijn, deze geboden volkomen houden?

Antw. Neen zij; maar ook de allerheiligsten, zoolang zij in dit leven zijn, hebben maar een klein beginsel dezer gehoorzaamheid; doch alzóó, dat zij met een ernstig voornemen, niet alleen naar *sommige*, maar naar *alle* geboden Gods beginnen te leven.

[1 Joh. 1:8; Rom. 7:14, 15, 23—25; Pred. 7:20; 1 Cor. 13:9; Rom. 7:22; Ps. 1:2; Gal. 2:10; Gal. 3:10, 11].

Rom. 7:14, 19. „Want wij weten, dat de wet geestelijk is, maar ik ben vleeschelijk, verkocht onder de zonde.

Want het goede, dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade, dat ik niet wil, dat doe ik".

1 Joh. 1 8. „Indien wij zeggen, dat wij geene zonde hebben, zoo verleiden wij ons zelven, en de waarheid is in ons niet".

115de Vraag. Waarom laat God ons dan zoo scherpelijk de tien geboden prediken, indien toch niemand ze in dit leven houden kan?

Antw. Eerstelijk, opdat wij ons leven lang onzen zondigen

aard hoe langer hoe meer leeren kennen, en des te begeeriger zijn, om de vergeving der zonden en de gerechtigheid in Christus te zoeken. Daarna, opdat wij zonder ophouden ons benaarstigen, en God bidden om de genade des Heiligen Geestes, opdat wij hoe langs zoo meer naar het evenbeeld Gods vernieuwd worden, totdat wij tot deze voorgestelde volkomenheid na dit leven geraken.

[Rom. 3:20; 1 Joh. 1:9; Ps. 32:5; Ps. 51:12—14; Matth. 5:6; Rom. 7:24, 25; 1 Cor. 9:24; Filipp. 3:12—14].

Rom. 3:20. „Daarom zal uit de werken der wet geen vleesch gerechtvaardigd worden, voor Hem: want door de wet is de kennis der zonde".

1 Joh. 1:9. „Indien wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig, dat Hij ons de zonden vergeve, en ons reinige van alle ongerechtigheid".

[Augustinus zegt: „God beveelt hetgeen wij niet kunnen, opdat wij zouden weten, wat wij van Hem begeeren moeten."]

VAN HET GEBED.

ZONDAG 45.

116de Vraag. Waarom is het gebed den Christenen van noode?

Antw. Daarom, dat dit het voornaamste stuk der dankbaarheid is, hetwelk God van ons vordert, en dat God Zijne genade en den Heiligen Geest alleen dien geven wil, die Hem met hartelijke zuchten, zonder ophouden, daarom bidden en daarvoor danken.

[Ps 50:14 Matth. 7:7, 8; Luc. 11:9, 13; 1 Thess. 5:17].

Ps. 50:14, 15. „Offert Gode dank en betaalt den Allerhoogste uwe geloften. Roept Mij aan in den dag der benauwdheid! Ik zal er u uithelpen en gij zult Mij eeren"

Matth. 7:7, 8. „Bidt, en u zal gegeven worden; zoekt, en gij zult vinden; klopt, en u zal open gedaan worden; want een iegelijk die bidt, die ontvangt; en die zoekt, die vindt, en die klopt, dien zal opengedaan worden".

117de Vraag. Wat behoort tot zulk een gebed, dat Gode aangenaam is, en van Hem verhoord wordt?

Antw. Eerstelijk, dat wij alleen den eenigen waren God, Die Zich in Zijn Woord ons geopenbaard heeft, om al hetgeen

Hij ons geboden heeft te bidden, van harte aanroepen. Ten andere, dat wij onzen nood en ellendigheid recht en grondig kennen, opdat wij ons voor het aangezicht Zijner Majesteit verootmoedigen. Ten derde, dat wij dezen vasten grond hebben, dat Hij ons gebed, niettegenstaande wij zulks onwaardig zijn, om des Heeren Christus' wil, zekerlijk wil verhooren, gelijk Hij ons in Zijn Woord beloofd heeft.

[Openb. 19:10; Joh. 4:22—24; Rom. 8:26; 1 Joh. 5:14; Jac. 1:5; Joh. 4:24; Ps. 145:18; 2 Kron. 20:12; Ps. 2:11; Ps. 34:19; Jes. 66:2; Rom. 10:14; Jac. 1:6; Joh. 14:13; Joh. 16:23; Dan. 9:18; Matth. 7:8; Ps. 27:8].

Matth. 4:10. „Den Heere uwen God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen".

Ps. 145:18, 19. „De Heere is nabij allen, die Hem aanroepen, allen die Hem aanroepen in der waarheid; Hij doet het welbehagen dergenen, die Hem vreezen; Hij hoort hun geroep en verlost hen".

Ps. 62:9. „Vertrouw op Hem te aller tijd, o gij volk! Stort ulieder hart uit voor Zijn aangezicht; God is ons eene Toevlucht".

118de Vraag. Wat heeft ons God geboden van Hem te bidden?

Antw. Alle geestelijke en lichamelijke nooddruft, welke de Heere Christus begrepen heeft in het gebed, dat Hij Zelf ons geleerd heeft.

[Rom. 8:26; Jac. 1:17; Matth. 6:33; Jac. 1:5; Spr. 30:8, 9; Joh. 6:27; Jac. 4:3a].

Matth. 6:33. „Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid, en alle deze dingen zullen u toegeworpen worden".

119de Vraag. Hoe luidt dat gebed?

Antw. Onze Vader, Die in de hemelen zijt!

Uw Naam worde geheiligd.

Uw Koninkrijk kome.

Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzoo ook op de aarde.

Geef ons heden ons dagelijksch brood.

En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren.

En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den booze;

Want Uw is het Koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid, in der eeuwigheid. Amen. (Matth. 6:9 verv.; Luk. 11:2 verv.).

ZONDAG 46.

120ste Vraag. Waarom heeft Christus ons geboden, God alzóó aan te spreken: „Onze Vader"?

Antw. Opdat Hij van stonde aan, in het begin onzes gebeds, in ons de kinderlijke vreeze en toevoorzicht [1]) tot God verwekken zou, welke beide de grond onzes gebeds zijn; namelijk, dat God onze Vader door Christus geworden is, en dat Hij ons veel minder afslaan zal hetgeen wij Hem met een recht geloof bidden, dan onze vaders ons aardsche dingen ontzeggen.

[Matth. 7:9—11; Luc. 11:11—13].

Joh. 1:12. Zoo velen Hem aangenomen hebben, dien heeft hij macht gegeven kinderen Gods te worden, namelijk, die in Zijnen naam gelooven".

Ps. 103:13. „Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen, ontfermt zich de Heere over degenen, die Hem vreezen".

Rom. 8:32. „Die Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft Hem voor ons allen overgegeven, hoe zal Hij ons ook met Hem niet álle dingen schenken".

Hebr. 4:16. „Laat ons dan met vrijmoedigheid toegaan tot den troon der genade".

121ste Vraag. Waarom wordt hier bijgevoegd: „Die in de hemelen zijt"?

Antw. Opdat wij van de hemelsche Majesteit Gods niet aardsch denken, en van Zijne almachtigheid alle nooddruft des lichaams en der ziele verwachten.

[Ps. 103:19; Ps. 113:4—6; Ps. 115:3; Jer. 23:23, 24; Hand. 17:24, 25, 27; Rom. 10:12].

Ps. 115:3. „Onze God is toch in den hemel, Hij doet al wat Hem behaagt".

Ps. 115:13, 14. „Hij zal zegenen, die den Heere vreezen, de kleinen met de grooten.

De Heere zal den zegen over ulieden vermeerderen; over ulieden en over uwe kinderen".

[„in de hemelen" — dat is Zijn *verhevenheid*; maar „onze Vader" — dat is Zijn *nabijheid*].

---

1) Duitsch: „Zuversicht" wat de beteekenis heeft van; vertrouwen, verwachting.

ZONDAG 47.

122ste Vraag. Welke is de eerste bede?

Antw. Uw Naam worde geheiligd. Dat is: geef ons eerstelijk, dat wij U recht kennen, en U in al Uwe werken, in welke Uwe almacht, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt, heiligen, roemen en prijzen; daarna ook, dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken alzoo schikken en richten, dat Uw Naam om onzentwil niet gelasterd, maar geëerd en geprezen worde.

[Joh. 17:3; Jer. 9:24; Jer. 31:33, 34; Jes. 2:17; Jes. 5:16; Matth. 16:17; Jac. 1:5; Ps. 119:105, 137; Luc. 1:46, 47, 68, 69; Rom. 11:33; Ps. 71:8; Ps. 115:1].

Joh. 17:3. „Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den eenigen waarachtigen God, en Jezus Christus, dien Gij gezonden hebt".

Rom. 11:33. „O, diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennisse Gods! hoe ondoorzoekelijk zijn Zijne oordeelen en onnaspeurlijk Zijne wegen".

Matth. 5:16. „Laat uw licht alzóó schijnen voor de menschen, dat zij uwe goede werken mogen zien, en uwen Vader, die in de hemelen is, verheerlijken".

ZONDAG 48.

123ste Vraag. Welke is de tweede bede?

Antw. Uw koninkrijk kome. Dat is: regeer ons alzoo door Uw Woord en Uwen Geest, dat wij ons hoe langer zoo meer aan U onderwerpen; bewaar en vermeerder Uwe Kerk, verstoor de werken des duivels, en alle geweld, hetwelk zich tegen U verheft, mitsgaders alle booze raadslagen, die tegen Uw heilig Woord bedacht worden; totdat de volkomenheid Uws Rijks kome, waarin Gij alles zult zijn in allen.

[Ps. 45:4—6; Ps. 143:10; Ps. 119:5; Matth. 6:33; Jes 11:4; Ps. 110:2, 3; Jes. 2:3, 4; Jes. 33:22; Ps. 51:20; Ps. 122:6; 1 Joh. 3:8; Rom. 16:20a; Deut. 33:26—29; Openb. 22:20; Rom. 8:22, 23; Ps. 69:35—37; 1 Cor. 15:28].

Jes. 2:3. „Uit Zion zal de wet uitgaan, en des Heeren Woord uit Jeruzalem".

Ps. 119:5. „Och, dat mijne wegen gericht werden, om Uwe inzettingen te bewaren". (Ps. 143:10).

Rom. 16 : 20a. „De God des vredes zal den Satan haast onder uwe voeten verpletteren".

Matth. 28 : 19. „Gaat dan henen, onderwijst al de volken, dezelve doopende in den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes; leerende hen onderhouden alles, wat Ik u geboden heb".

ZONDAG 49.

124ste Vraag. Welke is de derde bede?

Antw. Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzoo ook op de aarde. Dat is: geef, dat wij en alle menschen onzen eigen wil verzaken, en Uwen wil, die alleen goed is, zonder eenig tegenspreken, gehoorzaam zijn, opdat alzoo een iegelijk zijn ambt en beroep zoo gewillig en getrouw moge bedienen en uitvoeren, als de engelen in den hemel doen.

[Jes. 46 : 10b; Matth. 16 : 24; Tit. 2 : 11, 12; Matth. 26 : 39; Hand. 21 : 14b; Deut. 29 : 29; Luc. 22 : 42; Ps. 18 : 44b, 45; Efez. 5 : 10; Rom. 12 : 2; Gen. 22 : 3; 1 Cor. 7 : 24; Ps. 103 : 20, 21; Hebr. 1 : 14; Joh. 4 : 34].

Jes. 46 : 10b. „Mijn raad zal bestaan; en Ik zal al mijn welbehagen doen".

Deut. 29 : 29. „De verborgene dingen zijn voor den Heere, onzen God; maar de geopenbaarde zijn voor ons en voor onze kinderen, tot in eeuwigheid, om te doen al de woorden dezer wet".

Rom. 12 : 2b. „Opdat gij moogt beproeven, welke de goede en welbehagelijke en volmaakte wil van God zij".

Ps. 103 : 20. „Looft den Heere, zijne engelen! gij krachtige helden, die Zijn Woord doet, gehoorzamende der stemme Zijns Woords".

Hebr. 1 : 14. „Zijn zij (n.l. de engelen) niet allen gedienstige geesten, die tot dienst uitgezonden worden, om dergenen wil, die de zaligheid beërven zullen?"

Job 1 : 6. „Er was nu een dag, als de kinderen Gods kwamen, om zich voor den Heere te stellen".

ZONDAG 50.

125ste Vraag. Welke is de vierde bede?

Antw. Geef ons heden ons dagelijksch brood. Dat is: wil ons met alle nooddruft des lichaams verzorgen, opdat wij daardoor bekennen, dat Gij de eenige oorsprong alles goeds zijt, en dat noch onze zorg, noch arbeid, noch Uwe gaven, zonder

Uwen zegen ons gedijen, en dat wij derhalve ons vertrouwen van alle schepselen aftrekken en op U alleen stellen.

[1 Cor. 15:32b; Joh. 6:48—58; Ps. 145:15, 16; Ps. 104:27; Matth. 6:26; Jac. 1:17; Hand. 14:17; Hand. 17:27; 1 Cor. 15:58; Deut. 8:3; Ps. 37:16; Ps. 127:1, 2; Ps. 55:23; Ps. 62:11; Ps. 146:3; Jer. 17:5, 7; Spr. 10:3; 30·8].

Ps. 145:15, 16. „Aller oogen wachten op u, en Gij geeft hun hunne spijs te zijner tijd. Gij doet uwe hand open en verzadigt al wat er leeft, naar uw welbehagen".

Ps. 147:10. „Die het vee zijn voeder geeft; aan de jonge raven, als zij roepen".

Ps. 127:1, 2. „Zoo de Heere het huis niet bouwt, tevergeefs arbeiden de bouwlieden daaraan: zoo de Heere de stad niet bewaart, tevergeefs waakt de wachter. Het is tevergeefs, dat gijlieden vroeg opstaat, laat op blijft, eet brood der smarte, het is alzoo, dat Hij het zijnen beminden als in den slaap geeft".

Haggaï 1:9*a*. „Gij ziet om naar veel, maar ziet, gij bekomt weinig; en als gij het in huis gebracht hebt, zoo blaas Ik daarin."

Ps. 55:23. „Werp uwe zorg op den Heere, en Hij zal u onderhouden; Hij zal in eeuwigheid niet toelaten, dat de rechtvaardige wankele".

ZONDAG 51.

126ste Vraag. Welke is de vijfde bede?

Antw. Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren. Dat is: wil ons, armen zondaren, al onze misdaden, en ook de boosheid, die ons altijd aanhangt, om des bloeds van Christus wille, niet toerekenen, gelijk wij ook dit getuigenis Uwer genade in ons bevinden, dat ons gansche voornemen is, onzen naaste van harte te vergeven.

[1 Joh. 3:4; Ps. 25:7a; Ps. 51:3; Ps. 143:2; Jes. 65:6; Job 9:2, 3; 1 Joh. 2:1; Ef. 1:7; Rom. 8:1; Neh. 1:6; Ps. 130:3; Luc. 6:36—38; Matth. 6:14, 15; Matth. 18:35].

Job 9:2, 3. „Waarlijk ik weet, dat het zoo is: want hoe zou de mensch rechtvaardig zijn bij God?

Zoo Hij lust heeft, om met hem te twisten, niet één uit duizend zal hij Hem beantwoorden".

Jes. 65:6. „Ziet, het is voor mijn aangezicht geschreven; Ik zal niet zwijgen, maar Ik zal vergelden, ja in hunnen boezem zal Ik vergelden".

Matth. 18:35. „Alzoo zal ook mijn hemelsche Vader u doen, indien gij niet van harte vergeeft een iegelijk zijnen broeder zijne misdaden".

ZONDAG 52.

127ste Vraag. Welke is de zesde bede?

Antw. Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den booze. Dat is: dewijl wij van onszelven zóó zwak zijn, dat wij niet één oogenblik zouden kunnen bestaan, en daarbij onze doodvijanden, de duivel, de wereld en ons eigen vleesch, niet ophouden ons aan te vechten, wil ons toch staande houden en sterken door de kracht Uws Heiligen Geestes, opdat wij in dezen geestelijken strijd niet onderliggen, maar altijd sterken wederstand doen, totdat wij eindelijk ten eenenmale de overhand behouden.

[Deut. 13:3; Joh. 6:6; 1 Petr. 1:6, 7; Jac 1:2—4, 12; Jac. 1:13—16; Joh. 15:5; Ps. 103:14; Jer. 10:24; Job 4:3—5; Matth. 26:41; 1 Petr. 5:8; Efeze 6:12; Efeze 3:16; Joh. 15:19; Rom. 7:23; Gal. 5:17; Joh. 16:33; Jac. 4:7; Marc. 13:33; 1 Thess. 3:13; 1 Thess. 5:23; Ps. 37:5, 37; Matth. 13:43; Ps. 17:15; Joh. 17:24; Openb. 12:10, 11].

Jac. 1:13. „Niemand, als hij verzocht wordt, zegge: Ik word van God verzocht; want God kan niet verzocht worden met het kwade, en Hij zelf verzoekt niemand'.

Jac. 1:2, 3. „Acht het voor groote vreugde, mijne broeders, wanneer gij in velerlei verzoekingen valt; wetende, dat de beproeving uws geloofs lijdzaamheid werkt'.

Ps. 119 67. „Eer ik verdrukt werd dwaalde ik, maar nu onderhoud ik Uw Woord".

Spr. 18:10. „De naam des Heeren is een sterken toren; de rechtvaardige zal daarhenen loopen en in een hoog vertrek gesteld worden".

Efeze 3 16. „Opdat Hij u geve, naar den rijkdom zijner heerlijkheid, met kracht versterkt te worden door Zijnen Geest in den inwendigen mensch".

Joh. 17 24. „Vader! ik wil, dat waar ik ben, ook die bij mij zijn, die Gij mij gegeven hebt; opdat zij mijne heerlijkheid mogen aanschouwen, die Gij mij gegeven hebt, want Gij hebt mij liefgehad vóór de grondlegging der wereld".

128ste Vraag. Hoe besluit gij uw gebed?

Antw. Want Uw is het Koninkrijk en de kracht, en de heerlijkheid, in der eeuwigheid. Dat is: zulks alles bidden wij van U, dáarom, dat Gij, als onze Koning en aller dingen machtig, den wil en het vermogen hebt, om ons

alles goeds te geven; en dat alles, opdat daardoor niet wij, maar Uw heilige Naam eeuwiglijk geprezen worde.

[Rom. 10:12; 2 Petr. 2:9; Ps. 123:2; Ps. 91:15; Ps. 146:5, 10; Joh. 14:13; Jer. 33:8, 9; Ps. 115:2; Ef. 1:2].

Rom. 10:12. „Want Éénzelfde is Heere van allen, rijk zijnde over allen, die Hem aanroepen".

Ps. 123:2. „Zie gelijk de oogen der knechten zijn op de hand hunner heeren; gelijk de oogen der dienstmaagd zijn op de hand harer vrouw; alzoo zijn onze oogen op den Heere, onzen God, totdat Hij ons genadig zij".

Efeze 1:12. „Opdat wij zouden zijn tot prijs zijner heerlijkheid, wij die eerst in Christus gehoopt hebben".

129ste Vraag. Wat beduidt het woord Amen?

Antw. Amen wil zeggen: het zal waar en zeker zijn. Want mijn gebed is veel zekerder van God verhoord, dan ik in mijn harte gevoel, dat ik zulks van Hem begeer.

[Jer. 28:6; 2 Cor. 1:20; 2 Tim. 2:13; Openb. 3:14; 1 Joh. 5:10a; 13—15].

Jer. 28:6. „De profeet Jeremia zeide: Amen! De Heere doe alzoo".

2 Cor. 1:20. „Zoo vele beloften Gods als er zijn, die zijn in Hem Ja, en zijn in Hem Amen; Gode tot heerlijkheid door ons".

1 Joh. 5:10a. „Die in den Zoon van God gelooft, heeft de getuigenis in zich zelven".

[Den 1sten Mei 1619 is op de Dordtsche synode de revisie van den Catechismus aan de orde gesteld. Damman las deze geheel voor. De Britsche Godgeleerden zeiden o. a., „dat noch hunne kerken, noch de Fransche kerken zulk een voortreffelijken Catechismus hadden; dat de opstellers op bizondere wijze door den H. Geest waren aangedaan geworden en zich zelf overtroffen hadden bij dezen arbeid".

De Paltzische Godgeleerden zeiden o. a., „dat de aanvallen van de Remonstranten hun den Catechismus nog dierbaarder hadden gemaakt, omdat hun daardoor gebleken was dat de Catechismus niet met de Schrift, maar wel met Socinus in strijd was".

6 Mei verklaart Bogerman, de Voorzitter, dan ook openlijk: dat de leer in de Belijdenis en den Catechismus vervat, in de Synode was herlezen en onderzocht, en dat deze leer naar het eenparig oordeel van alle leden der Synode, zoowel der buitenlandsche als der inheemsche

Theologen, als orthodox en met den Woorde Gods overeenstemmende, was goedgekeurd".

In de Dordtsche Kerkorde wordt in art. 68 omtrent de Catechismusprediking voorgeschreven. „De Dienaars zullen alom des Zondags, gewoonlijk in de nàmiddag-prediking, de hoofdsom der christelijke leer, zooals die in den Catechismus, die tegenwoordig in de Nederlandsche kerken is aangenomen, vervat is, kortelijk uitleggen; alzoo, dat dezelve jaarlijks mag geëindigd worden, volgens de afdeeling van den Catechismus zelf daarop gemaakt"].

VOOR CATECHETISCH ONDERWIJS OPGESTELD DOOR

M VAN GRIEKEN

BEDIENAAR DES GODDELIJKEN WOORDS
– TE ROTTERDAM –

De Drie Formulieren van Eenigheid (met historische inleiding). f 0.75.

—

De Heidelbergsche Catechismus of onderwijzing in de Christelijke leer die in onze Hervormde (Gereformeerde) Kerk geleerd moet worden. f 0.25.

—

Leerboekje voor Bijbelsche geschiedenis. (Oude Testament) met bijb. aardrijkskunde. Geïllustreerd f 0.60.

—

Leerboekje voor Bijbelsche geschiedenis. (Nieuwe Testament). Geïllustreerd. f 0.60.

—

Kerkgeschiedenis. (Met Dordtsche Kerkorde). Leerboekje voor Catechesatie en school. 104 bladz. f 0.65.

—

Kort voorbeeld der Goddelijken Waarheden. Opgesteld naar de orde van het voorbeeld van Hellenbroek, en vermeerderd met aanhalingen uit de drie Formulieren van Eenigheid onzer Kerk. f 0.25.

Al deze werkjes zijn reeds meermalen herdrukt.